
V
B J
C

NAUKA POŁOZNA

KROTKO ZEBRANA

Cyrulikom położnym, iako też i Babom, czyli Kobietom, przy rozwiązaniu rodzących Położnic służącym dla wiadomości bardzo potrzebna.

ania i odpowiedzi rozłożona.

Experientia duce, annuente theoria—

w KALISZU

w Drukarni Jaś: Oś: X. Jmć PRYMASA Arcy-Biskupa Gnieźnieńskiego

Roku Pańskiego 1790.

[illegible]

[illegible]

75409

1

UWIADOMIENIE.

Książka ta, że miłą się stanie wszystkim tym, ktorzy zpowinności swoiey, w tey Nauce służyć bliźniemu obowiązanemi zostaią, a potrzebnemi dokładnieyszego nauczenia się, i uwiadomienia będąc, niemaią zkądby się obiaśnili, lub ktoby się niemi wszystkiemi, w tak rozległym Królestwie chciał zatrudniać, tak się spodziewam.

Dawnom i Ia także podobne rządał oglądać dzieło, alem się do-

(a) kła-

NAUKA POŁOZNA

kładnego w polſkim Języku doczekać nie mogł. Przedſięwziąłem przeto ſam, lubo krotko, ale dokładnie, tę Kſiążeczkę o tey Nauce napiſać, ktora ſama z ſiebie nic nowego, ale wiela potrzebnego zawierać będzie. Nauka ta, będąc u nas ſamym tylko babom, do wykonywania zoſtawioną, właściwego imienia w Narodowym Języku nie miała, iakoż i w obcych Językach z tychże przyczyn mniey przyzwoite po odbierała, lecz ſtuſuiąc ſię do czynu tey nauce właſnego, odtąd iſtotnym iey imieniem będzie Nauka położna, wykonywacz tey Nauki, *Cyrulikiem położnym*, Niewiaſta odbieraiąca dzieci, *Kobietą położną*, Białogłowa zaś rodząca *Położnicą*, nazywanemi zoſtaną. Widziemy do tych czas tyſiączne nieſzczęścia z położenia macicy nierownego, częścią z płodu nieprzyzwoicie, czyli przeciw naturalnie w żywocie leżącego, częścią zgrubey niewiadomości, i niezręczności

ści Kobiet położnych pochodzące, ktorym aż dotąd mało kto zaradzić usilnie starał się. Książeczka ta oświeci każdego, i na czym komu zbywało, nie tylko tym Kobietom co po wsiach odbierały dzieci, ale nawet tym, ktore się sobie samym zdawały biegłemi pożyteczną stanie się, bo łatwo tam dziecię szczęśliwie odbierać gdzie przyrodzenie wszystkie zawady samo uprząta, a Kobieta położna, nic więcey z siebie, tylko odbieraiąc dziecię nieprzykłada się, lecz gdzie się trafi, że dziecię w żywocie Matczynym byłoby słabe, lub też iuż nieżywe, gdy będzie nieprzyzwoicie do połogu leżało, gdy będzie Macica krzywo ku miednicy obrocona, w tedy dopiero sztuka umieć temu zaradzić, by Matkę i dziecię przy życiu i zdrowo, lub przynaymniey iedno z nich, bez szkody uchować. Nie zawdy bowiem cięszkiego rodzenia Położnicom dzieci przyczyną bywać zwykły, złym po-

łożeniem w Macicy, lub zbytnią wielkością ciała swoiego, ale owszem częstokroć Macicy otwor, czyli Uście, krzywe ku miednicy, czyli ku Kroku leżenie, nie żeby macica, iak lud pospolity mniema, mogła się z mieysza na mieysce przenosić, lub chodzić po żywocie, bo to stać się nie może, o czym patrzay w Książce *Anatomia krotko zebrana*, ale raczey, że Uście macicy za krzywym oney leżeniem także krzywo podawać się musi, to iest: nad krokiem czyli nad miednicą uginać się może, będąc zaś przyrosłą, odmienić mieysca niepotrafi, w takowym to razie szczegulnie zręczność Cyrulika położnego, lub Kobiety położney, czyli odbierać maiącey, Położnicę i dziecię ratować, i uchować może, w czym nie kapryż, nie upor lub fałszywe mniemanie, ale istotna prawda, i potrzeba, powodować każdego powinna. Niemaią się czego wstydzić nasi Polacy, lub odbieranie dzieci, za

nie-

nienależącą robotę do Męszczyzn poczytywać, bo to już ułatwiły inne Narody, i dowiodły, że Męszczyzna w takowym razie ostroźnieyszym, mniey upartym, dowcipnieyszym i zręcznieyszym, nad Kobiety znayduie się. I lubo nam ieszcze aż do tych czas na takowych zchodzi Cyrulikach, spodziewać się iednak potrzeba, że czas wszystko wywodzący, i takowych nam wkrotce wyda pomocników. Powinnoscią tedy iest położnego Cyrulika, lub Niewiasty takowey, przed rodzeniem, w przod Położnicę doswiadczyć, iak Macica ku Miednicy, iak dziecko w niey ku Uściu macicy leży, i znayduie się, czego gdy doswiadczy, o czym niżey w Dziele tym Nauka będzie dana, iuż sobie wnosić potrafi, co z tym czynić, i iak temu zapobiegać, dla ułatwienia połogu, a oraz iakowegoby się trzeba było spdziewać, gdyby się zaniedbało było z rewidowanie, i poprawienie iedne-

go

go z nich, lub oboyga. Ieżeliby zaś co trafiło się w tey Książeczcze, niedaiące łatwego wyrozumienia iakowey rzeczy (czego się niespodziewam) można się udać do każdego uczonego Doktora, a ten mieysce takowe z grzeczności obiaśni, i wyłuszczy, upór zaś, lub zuchwałe o swey biegłości rozumienie, że się bez tey Nauki obeyść może, Zwierzchność wszelaka ma moc zganić i ukarać, bo za zgubę położnic i dzieci, Bogu rachunek odda, mogłszy temu zapobieżeć. Pasterzom także dusz po Parafiach, i Spowiednikom, ta Książecka potrzebną stanie się, ktorzy przypadki w tey mierze, zdarzaiące się rezolwowac, i nieumieiętnych nauczać będą mogli. Nie mowię Ia, by ta Książeczka iuż zupełną, i zakończoną w tey umieiętności naukę podawała, ale tylko, że tego naucza, bez czego się obeyść, w tey naucé, nią się bawiącym, nie można i niegodzi.

WSTĘP

WSTĘP

Do TEY NAUKI.

Jakowych własności, czyli przymiotow maią być, tak Męszczyzni, iako też i Kobiety, chcący się uczyć tey Nauki położney.

Wszelki Mistrz, maiący wolą iakowego Ucznia wziąść do swoiey nauki, wprzody w nim zgodne tey nauce przymioty upatrywać powinien, gdyż inaczey czyniąc, praca iego daremnaby była. Podobnymże sposobem i z Uczniami Nauki położney postępować sobie przyzwo-

zwoita, chcąc by z ſiebie zamierzony wydali pożytek, potrzeba takowych, lub takowe wybierać, ktorzyby nayprzod ſami dobrowolnie mieli chęć do tey Nauki, ktorzyby w uczeniu ſię z drugiemi, nie ſkwapliwie ale z cierpliwością poſtępowali, maią być rąk ſzczupłych, palcow przydłużſzych, a cienkich, kibić w ciele, i zręczność z ſprawnością maiący, niebrać do tego iuż Kobiet podeſzłych, takowe bowiem, niepoietnemi, a uporczywemi bywać zwykły, niebrać też zbyt młodych, ani Panien, lecz ktore iuż rodziely, do tego bywaią ſposobnieyſzemi, albowiem, iak wiela zależy na umieiętnym i zręcznym Położnym Cyruliku, lub takowey Kobiecie, każda wie położnica ktora z cięſzkością i życia niebeſpieczeńſtwem rodziela, gdyż kilkodniowe ſię męczenie z bolami rodzącemi, aż do zupełnego oſłabienia Położnicy i dziecka, bywa częściey winą odbieraiącey Kobiety, niż przyrodzenia

nia

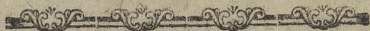

nia przyczyną. Powtore: ani też do tey Nauki są sposobnemi osoby słabowite, chorowite, mdłościom podległe, lękliwe, boiaźliwe, smutne, iako też ani zuchwałe, ani okrutne, natrętne, głupowate, i grubiańskie, ani się do tego zdadzą osoby otyłe, grube, nieruchawe, bałwanowáte; ani ułomne, z krzywemi rękami, lub palcami, ni garbate, albo skaliczałe, ni leniwe, ani ospałe, ani miłośnice trunkow iakowychkolwiek, nie są zdatnemi do tey Nauki, ale owszem *maią* być Uczniowie tey nauki przećwiczonemi w pisaniu i w czytaniu, maią być śmiałemi, wesołemi, umysłu przytomnego, pilnemi, czułemi, litościwemi, ludzkiemi, cierpliwemi, ciała iako się wyżey mowiło kibitnego, i zręcznego, na wszelkie przypadki obrotnego, maią być życia skromnego, poczciwego, honor kochaiącego, i bogoboyne.

TRESC

TREŚĆ ROZDZIAŁOW
w Tey Kśiążeczce zawartych.

ROZ-

ROZDZIAŁ IV.

o Zakaſaniu ſię, czyli odbieraniu dziecka.

ROZDZIAŁ V.

o Znacznych odmianach w czaſie CiężY, co Mieſiąc przypadaiących.

ROZDZIAŁ VI.

o Bolach przy rodzeniu,

ROZDZIAŁ VII.

o Powinnościach położnego Cyrulika, lub tanowey Kobiety przy nadchodzących bolach położnych.

ROZDZIAŁ VIII.

o Spoſobach rodzenia.

ROZDZIAŁ IX.

o Macicy proſto nad Miednicą, lub krzywo leżącey, iako przyczynie ciężkiego, lub lekiego rodzenia.

ROZ-

ROZDZIAŁ X.

o Rozmaitych położeniach płodu w Maciey, iako przyczynach, lekiego, cięſzkiego, i niepodobnego rodzenia.

ROZDZIAŁ XI.

o Znakach, przy wſczynaiących ſię iuż bolach, lub mało co przed niemi, obiecuiących lekie lub cięſzkie rodzenie.

ROZDZIAŁ XII.

o Znakach lekiego, lub cięźkiego rodzenia, ktore położny Cyrulik, lub położna Kobieta, zwylania ſię wody wnoſić powinna.

ROZDZIAŁ XIII.

o Krwi upuſzczaniu, i Enem dawaniu, zaraz na początku odzywaiących ſię bolow.

ROZDZIAŁ XIV.

o Rozmaitych ułożeniach ſię Położnicy do rodzenia.

ROZ-

ROZDZIAŁ XV.

O Przyrodzonym, czyli przyzwoitym rodzeniu, o odeysciu mieysca, i zawiązaniu pępka.

ROZDZIAŁ XVI.

Zamykaiący w sobie rożne napomnienia, i Nauki do teyże materyi należące.

ROZDZIAŁ XVII.

Zamyka w sobie sposoby kuracyi, i dozoru Kobiet cieżarnych, Kobiet rodzących, Położnic po po odzeniu, i dzieci porodzonych.

ROZDZIAŁ I.

o Kościach znayduiących ſię w rodzących członkach, do poznania potrźebnych, tak Położnemu Cyrulikowi, iako też i położney Kobiecie.

Kroku Niewiaſty znayduiąca ſię z kości otworzyſtość złożona, z mi dzy ktorych środkiem dziecię na świat wychodzi, powiedzcie mi,

czy-

czyli iakowe ma sobie Imię właściwe?

Ma swoie Imię właściwe, to iest Obwod miednicy.

A to dla czego?

Bo kości składaiące ten obwod, niby postać miednicy wyobrażaią.

Coż to za kości składaią tę miednicę?

Oto iedna biodrowa, druga kulszowa, trzecia łonowa, ktore do lat siedmiu w dziecku rozłączać można, lecz po lat siedmiu, czym daley, tym bardziey z rastaią się z sobą, tak dalece: że u człowieka w doskonałym wieku będącego, iuż i poznaki niezostaie zrosłości owych, z tych tedy kości, i z kupra, ktory w czasie rodzenia, na ieden cal w tył casnąć się może, składa się owa wydrożałość, czyli wielki okrąg Miednicą nazwany.

J coż to ma być tak uwagi godnego?

Bo ztąd poznaiemy, że dzieci rodzące się nie zawdy prosto w Otwor miednicy wpadać mogą, coby się dziać powinno, gdyby ten otwor, prosto ku dnu macicy, przy pacierzach grzbietowych leżąc, był obrocony.

Ktoraż to nazywamy krzyżową, czyli świętą kością?

Tę kość nad kuprem krzyżową, ktora kości Miednicę składaiące do kupy spaia, a sama się zpacierzami krzyżowemi, czyli grzbietowemi łączy.

Coż ona ma w sobie uwagi godnego?

Oto: że dołem, ku prostey kiszce, ma ieszcze 8. kostek małych chrząstkami z sobą pozrastałych, łatwo się wszędy uginać daiących, ktore razem wzięte kuprem nazywamy. *oczym patrzay w Anatomii.*

Czy-

Czyli można te Kości w żyiącym człowieku namacać?

Tak iest: ſtronę zewnętrzną onych, łatwo przez ſkurę namacać można, wetchnąwſzy palec w proſtą kiſzkę, albo też w pokrowiec maciczny, uczuć ie można macaiąc ku grzbietowi.

ROZDZIAŁ II.

o Miękich rodzenia członkach, i o Cieży, czyli zayściu.

Cóż ſię to nazywa pokrowcem Macicznym?

Oto ow Flak, niby rękaw wyglądaiący, zaczynaiący ſię od warg wſtydliwych u Kobiet, i aż do Macicy przeſtaiący.

A Jak-

Iakże nazywa się ta część ciała, ktora między prostą kiszką, i pokrowcem macicznym zalega, rozdzielaiąca obydwie te części od siebie?

Groblą, lub Tamą, nazywa się.

Gdzież leży Macica?

Dołem w otworzystości Miednicy, przy końcu Pokrowca Macicznego, pomiędzy pęcherzem i prostą kiszką zalegaiąc.

Jakoweyże wielkości bywa Macica, u Kobiety nieciężarney?

U tych ktore ieszcze ciężarnemi niebyły, bywa wielkości, włoskiego Orzecha lub iaia małego, u tych zaś ktore iuż rodziły, bywa wielkości, iak pięść ludzka niewielka.

Do czego też ona podobną wygląda?

Macica podobną wygląda do pęcherza wołowego, w kupę skurczonego, dnem ku górze obroconą, a otwo-

otworem przy pęcherzu moczowym wpokrowiec Maciczny wpuszczoną?

Jakże inaczey nazywamy Otwor Maciczny?

Nazywamy go także szyią Maciczną.

Coż za własność iest tey szyi Maciczney i iak ona wygląda?

Ona prawie zawdy bywa do kupy ściagnioną, ztąd i otwor iey, czyli Uście ściśnionym bywa, pod czas rodzenia roztwiera się to Uście Maciczne, tak dalece że dziecko, czyli płod nie tylko przez niego, ale też i przez Maciczny pokrowiec przesunąć się może, czym się staie, że na ten czas Maciczny pokrowiec, szyia Maciczna, i sama Macica razem w kupę wzięte, do rękawa, lub pytla, podobnemi staią się.

Gdzież się spaia, czyli zrasta Macica zpokrowcem Macicznym?

Około szyi Maciczney, na naygrubszym oney mieysçu, obtacza ią pokrowiec Maciczny, i tamże

do niey przyroſłym bywa, w ktory to pokrowiec, tak ſzyia Maciczna wyraźnie ſię opuſzcza, że ią palcem rozeznać, i na około niey nim powodować można.

Jakoważ ieſt poſtać otworu, czyli uścia w ſzyi Macicżney, i iakowe oney zawarcie?

Uyście Maciczne leży we śzrodku poprzecz położone, będąc bowiem nie okrągło do kupy, lecz płaſko ściągnione, miewa w ſobie ſzczelinę, czyli ſzparę, niby ze dwoch warg złożoną, z ktorych iedna ku brzuchowi, a druga ku grzbietowi, obroconemi bywaią, te obydwie wargi bywaią mocno z ſobą ściśnionemi, daią ſię iednakże paznokciem od palca rozłączać i rozeznawać, lubo nie wiela.

Jakże ta ſzyia Maciczna w Kobietach, ktore ieszcze nierodziely, ani też wciąży niezoſtaią wygląda?

Oto trochy kończaſto, to ieſt dotykaiąc ſię iey palcem, wygląda iakby ſię dotykał, oſtrzeyſzego końca

ca iaiowego, wyiąwſzy tylko, że iaia kończyſtość bywa gładka, a tu zaś daie ſię uczuć ſzpara na puł cala w pokrowiec Maciczny opuſzczona.

U dziewczęcia zaś niewinnego, iakowąż miewa poſtać i kształt?

Tak uście Macicze, iako też i ſzpara poprzecz idąca bywaią nieznacznemi, gładkiemi, i twardemi, w ktorych żadnego znaku ſzpary, czyli ſzczeliny domacać ſię niemożna, ale owſzem iak gładka chrząſtka wyglądaią.

Jakże to uscie szyi Macicznej, w niewinnych Dziewczętach, bywa położone?

Uście to bywa tak wyſoko wpokrowcu Macicznym położone, że ſię go zcięźkością palcem dotykać przychodzi.

Czyli zawsze u takowychże Dziewcząt, iednakowe, i nieodmienne położenie, toż uście Maciczne zachowuie?

Nie zawſze, bo pod czas Mieſięcznegó czyſzczenia opuſzczać ſię

toż uście maciczne zwykło, ba i owszem, gdy ktora zbytne odchodzenie cierpi, to się tak daleko w łono opuszcza, że go małym palcem z łatwością dostać można.

W uściu Macicznym, iakowa rożnica zachodzi, między tą Kobietą ktora iuż rodziła, i między tą ktora ieszcze nierodziła?

U obydwoch wprawdzie twardym, i nieco wpuszczonym w pokrowiec uczuć się daie, iednakże u tych, ktore iuż rodziły, niebywa więcey spiczastym, to uście maciczne, owszem okrągłym, grubym, i obwisłym w pokrowiec, lecz naydokładnieyszym dowodem tego że iuż rodziły, bywa pomarszczenie, pokurczzenie, i niby pofałdowanie się warg tych poprzecznych, ktore uście maciczne składaią, gdzie przeciwnym sposobem u niewinnych dziewcząt, toż uście bywa wysoko, bez żadnego marszka, i niby polerowaną chrząstką wygląda,

Zkąd-

Zkądże to te marsczki pochodzą?

Ztąd, że przy rodzeniu, rozciągać się musi toż uście maciczne nadzwyczaynie, przez co, aż na niektorych mieyscach, i pękać się musi, pogoione mieysca zostawiaią po sobie blizny, nierowność sprawuiące, nie mniey, i szyia maciczna, iuż się tak gładko, i rowno ścisnąć i zesznurować więcey niepotrafi.

Coż z tey wiadomości za pożytek mamy?

Ten mamy pożytek, że chociażby iak bądź pożnego czasu i nierychło, przecież poznać można, czyli iuż kobieta rodziела, lub ieszcze nie, co potrzebną wiadomością, bywa, w czasie zaduszonych, lub nieżywo znaleźionych dzieci, częstokroć bez chrztu, i wiadomości czyieby były, iako też potrzebną wiadomością być może, na ocalenie sła[illegible] [illegible]nowioney panienki.

Gdzież

Gdzież leży otwor kanału moczowego?

Górą w sromocie, czyli Kobiecym wstydzie, zalega kawałek mały ciała, łaskotką nazwany, za ktorym ku dołowi, po prawey stronie łona, ukazuie się otwor, a ten iest kanałem moczowym.

Coż za potrzeba tey wiadomości?

Ta: że czasem się trafia, iż dziecię w żywocie Macierżyńskim zostaiące, w czasie rodzenia, zawali swoią głową, ten kanał moczowy, przez co mocz odchodzić nie może, i trafia się czasem, że pęcherz napełniony moczem pęka, z kąd śmierć następuie, dla czego potrzebną rzeczą iest, wiedzieć o tym położeniu Curulikowi, lub Kobiecie takowey, gdzie tego kanału ma szukać, i miawszy do tego sporządzoną srebrną, lub też inakszą cyweczkę, czyli moczociąg, w puścić go w tenże kanał ostrożnie może,

że,

że, ktorym mocz odciekłszy, rodzenie Położnicy ułatwi.

Niemasże ieszcze innych znakow, z ktorychby poznawać można, czyli iuż ktore dziewcze rodziło?

I owszem: gdy się da uczuć rozdarcie zamku Panieństwa, iest znakiem przykładania się iey do rozpłodzęnia rodzaiu ludzkiego, lecz gdyby to nieszczęście rozdarcia się zamku, na iakowy przypadek upadnienia, skoczenia, lub uderzenia, składać miała, zaświadczą marszki Uścia macicznego.

Cdzież zalęga ten zamek Panieństwa?

Dołem w sromocie, ku prostey kiszce, łatwo zobaczyć można, u dziewczęcia niewinnego, rozłożywszy iey wstydliwe wargi.

A marszczki po żywocie, czyli brzuchu, znayduiące się u kobiet, mogąż zaświadczyć, że niemaiąca ich na brzuchu, ieszcze nierodziela?

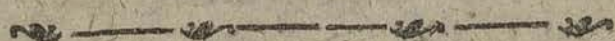
By-

Bynaymniey: bo ſię często trafia że u niektorych kobiet po pierwszym połogu, znać ich w cale nie bywa.

ROZDZIAŁ III.

o Odmianie, ktorey Macica przez zayście w cięż, czyli zaſtąpienie podlega.

Jakowymże to odmianom macica przez zayście wcięż podlega?

Takowym: że każdego dnia, co raz bardziey rozciągać ſię muſi.

Jakżeby to ſobie dla łatwieyszego poięcia wyobrazić?

Wziąwszy podobieńſtwo od Wołowey macherzyny, ktorą ſkurczoną i zgniecioną iak naybardziey, gdybyś przyprawił za ſzyię w pokro-

krowiec maciczny, a potym począł rozdymać do naywiękſzey iey wydętosci, tak bowiem, Macica małą będąc iak iaio, lub iak pięść mała, począwſzy, czyli zawarſzy w ſobie zawiązek płodu, pomału rozraſta ſię i rozdyma, że przechodzi częſto naywiękſze wołowe pęcherze.

Zachodziſz iakowa rożnica, między wydętym pęcherzem, i rozepchaną macicą?

Takowa ieſt rożnica między niemi, że pęcherz rozdymaiąc ſię, co raz bardziey cięczcie, Macica zaś rozpychaiąc ſię w raz z płodem w niey zawartym, w miąſzſzość ſobie przyzwoitą, i potrzebną zapomaga ſię.

Przez iak długisz czasz, to rozepchanie Maciczne od czasu poczęcia trwać zwykło?

Przez Mieſięcy dziewięć, czyli Niedziel 40.

A brzucha wypukłość w takowym razie, iak ſię powiększa?

U ktorey Kobiety nie zbytecznie brzuch przodem obwiſa, tedy w Mieſiącu ſzoſtym, na 4. palce brzuch pod pępkiem przybiera, w ſiodmym mieſiącu w teyże gruboſci dochodzi do pępka, w oſmym na 4 palce przechodzi nad pępek, w dziewiątym zaś aż do krotkich, czyli fałſzywych żeber w tey wynioſłości podnoſi ſię.

Coż z tey wiadomości za pożytek?

Oto ten, że można ſię po takowych znakach o czaſie bliſzſzego lub dalſzego połogu uwiadamiać.

Dziecię w Macicy zoſtaiące, oraz z nią, do czegoby ſię mogło przyrownać?

Do iaia, ktorego żułtkiem ieſt płod czyli dziecko, woda w ktorey toż dziecko pływa, może ſię przyrownać do białka, a błona wyścielaiąca wewnątrz macicę ze wſzyſtkim, może być przyrownaną do łupiny od iaia.

Mo-

Możnali tę błonę, iaia łupinę wyobrażaiącą, kiedy zobaczyć?

I owszem częstokroć, część bowiem tey błony podczas bolow każdey rodzącey kobiety, w przod niż woda z niey wyciecze zwykła się w miednicy ukazować, ktorą kobiety wodną błoną, Łożyskiem, lub mieyscem, lub owczą błoną nazywać zwykły.

To musi ta błona wszędy macicę sobą wypełniać, i płod z wodą obeymować?

Tak iest: postać iey także bywa okrągława, a plackami, czyli mieyscem, do macicy przyrosła.

Coż to iest mieyscowy placek?

Jest to owa żylasta łata, zaraz po porodzeniu dziecka z mieyscem wraz odchodząca, podobieństwo do placka maiąca, do ktorego tamże w macicy pempkowy flak, czyli sznur przyrosłym bywa iednym końcem, a grugim w pępku u dziecięcia zostaie, placek ten nazywaią także niektorzy brzemieniem.

Coż za potrzeba tego ſznura pępkowego?

Oto przez niego przechodzi krew z ciała Matczynego do dziecęcego, czym ſię krążenie krwi w nim utrzymuie, tuczy ſię i żywi, a oraz nad potrzebę zbywaiąca krew; nazad ſię do Matki nim powraca.

Jakże tę błonę w ktorey dziecię leży, placek, i pępkowy sznur, iednym ſłowem nazywaią.

Nazywaią to mieyſcem, lub brzemieniem.

w Jakowymże ułożeniu leży dziecię w żywocie Macierzyńſkim, czyli w Macicy?

Pierwſzych Mieſięcy leży głową do gory, twarzą do brzucha Matczynego obrocone, złożone do kupy, właśnie gdy kto zadkiem i piętami ſiedzi, w dalſzych zaś Mieſiącach od poczęcia ſię ſwoiego, a bliſzſzych ku porodzeniu, ſpuſzcza ſię, coraz bardziey na głowę, tak dalece; że potym do porodzenia, ſtanąwſzy na głowie plecami

do

do brzucha Matczynego, a twarzą do grzbietu iey obrociwszy się, opuszcza się do uścia Macicznego.

Jakowymże to sposobem, takowe przewrocenie w Macicy, stac się może?

w Każdey wodzie, czyli ciekłości, cięższa część ku dnowi, a leksza ku gorze dążyć zwykła, kości głowę, i piersi dziecka składaiące bywaią cięższemi, niżeli reszta ciała iego, czym się dzieie, że te przybieraiąc przez wzrost, ciężkości nabywaią, z kąd waga i opuszczenie się na dno, nieodmiennie następować musi.

**

ROZDZIAŁ IV.

o Zakasaniu się, czyli odbieraniu dziecka.

Coż to znaczy zakasać się do odbierania dziecka?

Zna-

Znaczy przeyrzenie, czyli zrewidowanie wſzyſtkich części; ktore wewnątrz, i na około pokrowca Macicznego zalegaią, przez wścibienie w niego iednego lub dwoch palcow.

Jakże to trzeba uczynić?

Położnica ktorey mam dziecko odbierać, powinna albo ſtànąć, albo uſiąść na nogach, albo tyż gdy ſłaba położyć ſię, a ia według każdego ułożenia ſię oney, inaczey krzątać ſię, i rewidować ią będę.

Naprzykład, gdyby ſtała, iakże ią rewidować potrzeba?

Oto obnażywſzy ſobie rękę, ſmaruię pierwſzy i drugi palec teyże ręki maſłem nieſolonym, lub ciepłym mlekiem, potym klękam na to kolano, ktorey ręki palce naſmarowałem, i one obydwa wpuſzczam w łono.

Jakże temi palcami powodować daley ażeby doſięgnąć drugiego końca pokrowca Macicznego?

Po-

Posuwam ie tak: zeby wielki palec mey ręki podawał się na brzuch położnicy, a nie kurcząc palcow drugich co raz daley sięgam, idąc nad prostą kiszką, aż coś twardego namacam, co bywać zwykło uściem macicznym.

Coż pod tę porę Położnica ma czynic?

Powinna uda iako naylepiey rozłożyć, i gdy to być może, ku przodkowi się wygiąć, by zaś nieupadła, niechay się mnie za ramię trzyma, a ia drugą ręką przytrzymam ią za posladek, dla dokładnieyszey czynności wykonania.

Coż z tego za pożytek wynika?

Oto ten, że się uwiadamiam o położeniu Uścia macicznego, a oraz prostym, lub krzywym położeniu szyi maciczney ku miednicy.

Czymże się upewnisz, że to coś namacał iest uściem macicznym, a nie raczey iakowym iey marsczkiem?

Oto ieżeli tam namacam ſzparę ktora poprzecz ſzyi maciczney przechodzi — powtore, gdy namacam marſzczki, u tych kobit, ktore iuż rodziły, to ſię otym upewnić mogę.

Cożbyś naprzykład robił, gdybyś końca pokrowca, lub uścia maciczne-go doſięgnąć niemogł?

Sięgałbym iedney ręki palcami, a drugą rękąbym groblę, czyli tamkę miedzy otworem pośladka, i ſromoty leżącą, pomału ku gorze podnoſił, przez cobym doſięgnąć muſiał.

Jakżebyś sobie postępował z Położnicą na nogach ſiedzącą.

Podobnież tak: iak poſtępowałem ſobie z wprzod opiſaną ſtoiącą, z tą tylko rożnicą, żebym iuż przed nią nieklękał, ale owſzem onaby przedemną na łożku na kolanach klęczała.

Jakżebyś ſobie postępował z Położnicą na ſtołku, lub na podołku mężowſkim ſiedzącą?

Po-

Potrzeba żeby Położnica na ſamym brzegu podołka, czyli kolan mężowſkich ſiedziała, od ktorego ma być w puł trzymana — lub związawſzy dwa ſtołki, nie zbyt ciaſno do kupy, żeby ſię rozſunąć niemogły, iednakże aby na piędź ſzyrokości między obiema było mieyſca, na ktorych ſtołkach Położnica ſiada udami, a członki maiące rodzić wolne między niemi zoſtaią, ia klękam przed nią, i wſzyſtko to czynię iako wyżey opiſano.

Jakże sobie postępuiesz, kiedy Położnica w łożku leży?

Oto Położnica ſkurcza nogi, to ieſt ſkłada ie w kolanach na wznak leżąc, pięty do poſladka przyciſka, ia tym czaſem pod iey iednę nogę wpuſzczam palec w iey łono i doświadczam, oney każę na piętach ſię unoſić, a poſladek trochy ku górze podnoſić, takowym ſpoſobem zakaſawſzy ſię odbieram dziecię.

Ktoreż przecię ułożenie się Położnicy naywygodnieyszym do odbierania dziecka bywa?

Wszystkie inne, wyiąwszy leżenie w łoźku.

Czyliż te opisane odemnie zakasywania się, doświadczania, czyli rewidowania, są koniecznie potrzebnemi?

Są bardzo potrzebnemi, ba i owszem są naypierwszą sztuką położnych Cyrulikow, i Kobiet, bez ktorychby się zawdy musiało w niewiadomości błądzić.

ROZDZIAŁ V.

o Znacznieyszych odmianach, w czasie cięży, co Miesiąc przypadaiących.

Niemaszże iakowych znakow, z ktorychby można było sobie wnosić; o pewnym w cięży zostawaniu?

Nie-

Niemaſz, wyiąwſzy te oboiętne znaki, to ieſt: gdy ſpołkowanie nad zwyczay ią kontentowało, po ktorym za chwilę poczuła w ciele ſwoim nieiakowąś ogrążkę, dnia zaś naſtępuiącego ciepło w żywocie czuła, lub gdy ią potym napadały nudności wymioty, ſpinanie lub ból koło pempka, obrzaſk do mięsnych potraw, i mnieyſza iuż czułość w dalſzym ſpułkowaniu.

z Zatrzymania ſię mieſięcznego czyszczenia, niemożnaszby to tego poznawać?

Niemożna, bo zatrzymanie ſię czyſzczenia mieſięcznego, i z innych także przyczyn naſtąpić łatwo może, niemniey i wzwyż wyrażone nudności, wymioty ſpinanie, ból, i obrżaſk mięſnych potraw, zkąd inąd także pochodzić mogą, i znowu przeminąć.

To przynaymniey pewnym bywa znakiem, że Niewiasta maiąca mieſięczny swoy czas, niebywa w cięży?

I to ieſt bardzo zawodna rzecz, bo u niektorych Niewiaſt, pokazuie ſię ten czas odpoczęcia, czaſem do połowy, lub kilku mieſięcy, a niektore zwykły go nawet aż do połogu regularnie co 4. Niedziele miewać, lubo u większey części niewiaſt, zwykł ſię w takowym razie zatrzymywać.

Z takowych tedy przyczyn w mieſiącu pierwſzym o zayściu w cięż upewnić ſię doſkonale niemożna.

W Drugim Mieſiącu od poczęcia możnasz iuż mieć iakowe tego pewne znaki?

Można mieć ten znak, że uście, czyli otwor Maciczny, nierownie głębiey, i ku wargom wſtydliwym w pokrowcu ſwoim opuſzczać ſię zaczyna, lecz trzeba mieć baczność na to: czyli to nie czas mieſięcznego czyszazenia nadchodzący, będzie tego opuſzczenia ſię przyczyną.

Jakoweż odmiany na Uściu macicznym w trzecim mieſiącu poſtrzegać można?

Te:

Te: że w tym miesiącu Uście maciczne ieszcze niżey opuszcza się, a to tak dalece, że na końcu tego miesiąca, tak nisko ku wargom wstydliwym obwisa, iak podobnie potym, przez cały czas cięży, aż do połogu niezwykło się więcey opuszczać, można go w tedy: połową palca w łono wpuszczaną, łatwo namacać, gdzie przed dwiema miesiącami, i nay-dłuższym palcem, niekoniecznie go można było dostać, niemniey w końcu pokrowca macicznego, obwodząc palcem, około uścia macicznego, daie się poczuć, zamiast twardości, teraz nieiakowaś miętkość, ktorą rozdymaiąca się macica sprawuie, co w nastepuiących miesiącach ieszcze wyraźniey daie się uczuć.

w Czwartym miesiącu brzemienia, iakoweż odmiany staią się na Uściu macicznym?

w Tym miesiącu podnosi się Uście maciczne znowu cokolwiek

wy-

wyżey, a to z przyczyny, macicy na ſzyrokość rozdymania ſię, przez co uście iey trochy w gorę wciągać ſię muſi, a coraz miękſzą okolica, około niego ſię ſtaie.

A pierſi też, niepodpadaią w tym mieſiącu iakowey znaczney odmianie?

Podpadaią: nayprzod nabrzmiewaią niby, i twardnieią, powtore żyłki po nich ſinſzemi ſię pokazuią, brodawka znaczniey od pierſi odſkakuie, toczek na około niey powiękſza ſię i ciemnieie, można także iuż po części na końcu tego mieſiąca nieiakowąs wodniſtosć do mleka podobną z nich wyciſnąć.

Wszakże ſię też czasem trafia, że i Męszczyzni niektorzy w pierſiach, takowąż wodniſtość miewaią, a ieszcze częściey dziewczęta niewinne, zwłaszcza ktore czasu swoiego niemiewaią, takowąż wodniſtość zpiersi ſwoich, wycisnąc mogą.

Prawda ieſt: że iak u Męſzczyzn, tak też u niewinnych dziewcząt, takowa wilgoć z pierſi, wyciſkać

ſię

ſię daie, ale to tylko bywa czcza wilgoć, nic w ſobie mlecznego niemiewaiąca, u tych zaś niewiaſt, ktore brzemieniem zaſzły, w wyciśnioney takowey wilgoci pokazuią ſię, niby iakoweś niteczki białe z mleka po tey wodniſtości pływaiące (czego u tamtych wcale niewidać) co ieſt niezawodnym znakiem, i dowodem, znayduiącego ſię w żywocie płodu.

To tędy koniecznie w Czwartym miesiącu od poczęcia, takowe mleczne niteczki pokazywać ſię zwykły, i powinny?

Nie koniecznie w Czwartym mieſiącu, bo częſtokroć wpóźnieyſzych dopiero mieſiącach, u niektorych Niewiaſt pokazuiąuią ſię, a u niektorych aż po połogu dopiero widzieć ſię w mleku daią, przeto, Niewiaſta brzemienną przy innych znakach, choć bez takowych niteczek mlecznych, zawdy być może, ale nie będąc brzemienną, nigdy tych niteczek, w wodni-

ſto-

ſtości z pierſi wyciśnioney mieć niemoże.

Że tedy w Czwartym mieſiącu brzemienia, żywot takowych Kobiet, znacznie ſię podnoſić zwykł, mogłby ſię także w tym mieſiącu, żywot iakowey Kobiecie podnieść, ktoraby niebyła w ciąży, lub niewinney dziewczynie, o wyſtępek posądzoney, a to zinnych daleko przyczyn, iako to z puchliny, z zatrzymanego mieſięcznego czyszczenia, lub zwiatrow, lub też z innych tym podobnych zdarzeń?

Oprocz tego o czym ſię iuż mowiło, że to rozpoznać można, palcem około uścia Macicznego obwodząc, można ieſzcze i tak doświadczyć, z rana na czczo kazać ſię takowey niewieście, czyli oſobie, na ſtolcu z moczu i z gruba wyproźnić, lub gdy ma twardy ſtolec, dać iey Enemę, po ſkończonym ſtolcu, niechay ſię na łużku na wznak położy, nogi ſkurczy, pięty ku poſladkowi przyciśnie, niechayże ten ktory ią będzie rewidował, iedney

dney ręki dłoń, położy na iey żywocie, tak: aby iego mały palec, leżał blisko haka, czyli na samey obrostnicy, to iest: nad szczeliną sromoty, to gdy się stanie, niechayże ta niewiasta kilka razy głęboko westchaie, czyli dech w siebie pociągnie, i nazad go wypuści, tedy rewiduiący przy wypuszczaniu iey tchu, niechay pilno uważa, pod położoną ręką, ieżeli czego niepoczuie twardego, a ruchomego, co mu będzie znakiem, niezawodnie płodu w żywocie zostaiącego, bo żywota wielkość pochodząca z puchliny z zatrzymania wiatrow, po odetchnięciu, nic po sobie niezostawia takowego, coby dłoń ręki tam leżąca twardego uczuć mogła.

Do czegoż się przyda takie doświadczanie: i cała ta wiadomość?

Oto: nayprzod z takowego doświadczenia odbierą pociechę te osoby, ktore sobie potomstwa życzą—. Powtore: gdy Rodzice Curkę,

kę, lub ſłużącą z rewidowća każą, upewnią ſię o ich niewinności, lub też przekradzeniu ſię—. Potrzecie: ſtaie ſię ta wiadomość nauką Cyrulikom, i Kobietom położnym, ktorym bądź to z Urżędu Zwierzchności, bądź tyż z porady Doktora, takowe doświadczanie nakazanym być może, zwłaſzcza, gdy iakowa niewiaſta, lub niegdyś Panna, dla uniknienia wſtydu, lub tyż kary, tai ſię zbrzemieniem, zkądby potym zaboyſtwo dziecka naſtąpić mogło. czemu ſię zapobieży, gdy będzie zrewidowaną, iako ſię o tym mowiło, to ieſt obwodząc palcem, około uścia macicznego, czyli ieſt miętkie, iako tyż i zpierſi nabiegłych wnoſić będzie można.

w Piątym mieſiącu, iakowymże odmianom podlega uście maciczne?

Jeſzcze grubſzym, a miękſzym ſię ſtawa, nadymaiąc ſię coraz barſziey, aż do dziewiątego mieſiąca, to ieſt: przez rozraſtanie ſię płodu w żywocie, rozciąga ſię i macicą

ca w gorę i wſzerz, a nie zaś na dół, gdyż przed połogiem ſamym, z tychże przyczyn, podnoſi ſię uście maciczne do takowey wyſokości, w iakowey przed poczęciem iego zoſtawało, wargi zaś uścia macicznego, bywaią ieſzcze mocno ściśnionemi.

Przytraſiaże ſię ieszcze w tym mieſiącu, więcey co uwagi godnego?

Przytrafia, to ieſt: Ciężarna Niewiaſta pierwſzy raz, ruſzanie ſię w ſwoim żywocie zawartego płodu czuie, co poſpolicie po ſkończonych 18. Niedzielach od poczęcia dziać ſię zwykło, odkąd ieſzcze tygodni 22 do porodzenia zoſtaie.

Szoſty mieſiąc co miewa w sobie uwagi godnego?

w Tym mieſiącu Uście maciczne co raz bardziey grubieie i mięknieie, niemniey otwiera ſię cokolwiek, że zaledwo można przez niego koniec palca do ſzyi maciczney wpuścić, i tam tak błonę z wodą, iako tyż i płód w niey pływaiący namacać.

Szo-

U każdeyże to Niewiasty, i o iednym że to czasie, zwykło się przytrafiać?

U każdey prawie Niewiasty, ale nie o iednym czasie, osobliwie u tych, ktore iuż będąc w lata podeszłe, pierwszy raz cięzarnemi zostaią, gdyż u takowych wszystkie członki do rodzenia służące, będąc długo nieczynnemi tężeią, z kąd nie tak łatwo rozdymać, i rozciągać się mogą, co lubo trochy poźniey, lecz i u nich nieodmiennie następować musi.

Więc u wszystkich Niewiast, ktore iuż rodziły, w szostym miesiącu, uście maciczne otwierać się musi?

Nie koniecznie, a to z przyczyny macicy, bo gdy się ta na ktorykolwiek bądź bok pochyli, odwlecze tym na dal otwarcie się swoiego uścia. Co tak obiaśniam: gdy trzymam pęcherz wodą napełniony prosto tyłem do góry, a szyią na dół, otwiera się iego uście, i woda z niego wycieka, gdy go zaś nachylę w lewą, lub w prawą stronę,

nę, a ſzyię iego proſto trzymam; czym ściſka ſię, tak dalece, że z niego nic wyciekać niemoże, chyba ażby ſię znowu zproſtował.

Kiedyż ſię więc u tych, ktore ieszcze nierodziły, a wlatach iuż będące, uście maciczne otwiera?

Rożnie: po piątym mieſiącu, a czaſami aż dopiero przy ſamych bolach porodzenie poprzedzaiących.

Siodmy miesiąc iakowe nam odmiany pokazuie?

w Tym mieſiącu podnoſi ſię ieſzcze wyzey uście maciczne, ſtaie ſię krotſzym, grubſzym i mięk- szym, a bardzo podobnym macaiąc go palcem, do uſt, i warg twarzy ludzkiey. Niedoſyć na tym, bo także położywſzy palec nad hakiem, czyli obrośnicą ciężarney niewiaſty, da ſię na tych miaſt ruchoma twardość, nakſztałt kuli, lub kłębka, ktory za przyciśnienieniem palca uſtępuie, a za oddaleniem ſię onegoż, nazad wraca ſię, co bywa głową płodu w żywocie

za-

zawartego uczuć. Ieſzcze oprocz tego, członki do rodzenia ſłużące, lubo prawie przez wſzyſtek czas cięży, wilgotnemi bywać zwykły, przecież w tym mieſiącu, nierownie znaczniey kliykowatością ślinić ſię zaczynaią, a to u niektorych tak dalece, że oprocz zawalania koſzuli, na ziemię kapać zwykło.

Coż w Osmym mieſiącu za odmiana na uściu macicznym naſtępuie?

Oto ieſzcze ſię wyżey podnoſi, bywa krotſzym i grubſzym, bywa miękſzym i nakſztałt gąbkowatego ciała, miękiey pierſi niewieściey. Głowa zaś u dziecięcia macaiąc ią, iak ſię wyżey mowiło, pokazuie ſię iuż wyraźnieyſzą, a nie tak łatwo palcom uſtępuiącą.

Czyli dziecie w Osmym mieſiącu porodzone może żyć i chować ſię?

Czemu nie, może ſię chować, i czym bliżey dziewiątego mieſiąca porodzonym będzie, tym też łatwiey wychować ſię może, zwłaſzcza, kiedy dzieci w ſiodmym mieſią-

ſiącu porodzone. częſtokroć ſię chować zwykły, tymże bardziey w Oſmym mieſiącu chować ſię powinny.

Możnali też zgadnąć, czyli dziecię urodzone będzie wczesnym i iak wiela wczesnym?

Można albowiem dziecię wcześniey nad przyzwoity czas urodzone, oprocz niektorych oczywiſtych na nim niezupełności, płakać niezwykło prędzey, aż po wyiściu 40. Niedziel od ſwoiego poczęcia, ſypia także, czyli drzymie do tako wegoż czaſu bez uſtanku, i chociaż ſię go przebudzi do ſania, ono na tych miaſt znowu zaſypia, rachując tedy takowego drzymania iego czas, poznać można, iak wielą dniami, lub tygodniami uprzedziło ſwoie na świat wyiście przyzwoite.

Coż z tey wiadomości mamy za pożytek.

Oto ten, że czasem nowożeńcy udawać zwykli, w kilka miesięcy po ślubie, że Pani młoda niedonosiła dziecięcia, i w cześnie powiesła, z tąd, o takowe dzieci niebardzo się dbać zwykło, iako niewczesne, i za lada słabością, umierać im bez starania dopuszczaią, mowiąc: takie dzieci chować się niemogą, a tu co inszego się święci, bo skutek małżeństwa, uprzedził iego Sakrament.

Coż się w dziewiątym miesiącu z głową dziecięcia dzieie?

Głowę dziecięcia można iuż wyraźnie nad miednicą leżącą namacać, i nieustępuie iuż tak łatwo, popchnięciu palca iak wprzod. Uście zaś maciczne, co dzień to bardziey w gorę się umyka, mięknieie, i tak się otwiera, że łatwo przez niego można mieysce, czyli błonę zwodą w ktorey dziecie pływa wraz z głową dziecięcia namacać.

Coż

Cóż z tey wiadomości mamy za pożytek?

Oto ten: że często się położnice zwykły mylić w rachunku czasu, i żądaią od Kobit położnych poznania, rychłoli się rozwiązania brzemienia swoiego spodziewać maią, albowiem czym bliższemi rozwiązania bywaią, tym uście maciczne wyżey bywa, a na koniec przed połogiem właśnie niknie.

Czymże się to dzieie, że w ostatnich miesiącach, uście maciczne tak bardzo cieczeie, i rozchodzi się?

Głowa dziecka tłocząca się ku uściu macicznemu, rozpycha go, ktore iuż tak dosyć miętkim będąc oprzeć się iey niemoże, ale owszem rozciąga się iak błonka, a to tak dalece, że przed połogiem nieznać iuż warg uścia macicznego, ale tylko przez pokrowiec maciczny, okrągły otwor daie się namacać.

Czymże to tłoczenie dziecięcey głowy, bardziey ieszcże powiększanym bywa?

Ciężarem całego ciała dziecięcego i Macicy, zwłaſzcza gdy ciężarna niewiaſta ſtoi lub ſiedzi, powtore: tłoczą ciężarney niewiaſty myszki brzuchowe tak dziecię, iako i macicę, ktore to tłoczenie powiękſza ſię dychaniem, kaſzlem, i kichaniem, lub na ſtolcu ſiedząc nadymaniem ſię, po trzecie: częſtokroć w tych oſtatnich mieſiącach zwykła ſię kurczyć, i do kupy ściągać macica, czym napędza wſzyſtko to, co w niey znayduie, ku uściu macicznemu, że zaś takowe kurczenie ſię Macicy, bez bolu obeyść ſię niemoże, nazywaią ſię więc takowe bole pierwſzemi bolami, czyli poſłami połogu, przez co wielkość brzucha położnicy zwykła trochy opadać, a dziecię ku krokowi czyli miednicy z ſuwać ſię, lecz to z ſuwanie ſię, iak nie u wſzyſtkich niewiaſt, rowne, bywać

zwy-

zwykło, tak też nie u wszystkich konieczne.

Czy może to być, aby się dziecię w całe w ostatnich miesiącach do kroku matczynego, czyli w miednicę z sunąć niemiało?

Może być ato z tych przyczyn, gdy dziecię, zbyt wielką głowę mieć będzie, lub gdy z ukosa ku miednicy zalęże, że się o iey brzeg oprze, gdy głową, nie prosto na uście maciczne trafia, lecz poprzecz w macicy legnie, przez co się osunąć w krok niemoże.

Coż przez takowe osuwanie się w krok dziecięcia, ciężarne Niewiasty muszą cierpieć?

Jeżeli głowa dziecięcia na sam pęcherz moczowy uciąża, to bez ustanku zwodą biegać muszą, ieżeli zaś szyię pęcherzową przyciska, to ią zatyka, a Matki z ciężkością mocz puszczać mogą.

Coż ieszcze więcey miesiąc dziewiąty nam ukazuie?

Oto

Oto że owa lipkość kliykowata, o ktorey iuż się wyżey wzmiankowało, co raz obficiey odchodzi, lecz nierownie iuż gęstsza i kliykowatszą bywa, bole się pomnażaią, zaktoremi rozwiązanie, czyli poług następuie.

ROZDZIAŁ VI.

o Bolach przy Rodzeniu.

Jakże się bole Niewiasty rodzącey dzielić powinny?

Powinny się dzielić na pierwiastkowe, czyli pierwsze, na Prawdziwe bole, i na fałszywe.

Coż to nazywasz pierwiastkowemi bolami?

Gdy na iakowyś czas przed połogiem, bole ktotko trwaiące po lędźwiach i brzuchu przechodzą, po-

potym się do kroku spuszczaią; i uście maciczne odmieniaią, Ciężarną zaś Niewiastę, przymuszaią, że na stolec i z wodą chodzić musi.

Czemuż takowe bole nazywaią się pierwiastkowemi, czyli poselskiemi?

Bo będąc pierwszemi, daią znać, o maiących nadeyść silnieyszych bolach, ktore naydaley we dwie lub we trzy Niedziele, a czasem tyż i za kilka tylko dni, lub godzin, przy połogu przychodzić zwykły.

Jakże takowe poselskie bole, od prawdziwych przy połogu napadaiących rozeznawać można?

Nie tylko że tak bardzo bolesnemi bywać nie zwykły iak prawdziwe przy połogach, ale nawet i krotko trwaiącemi bywaią. Powtore: że przy pierwiastkowych bolach uście maciczne, ieszcze daie się namacać a zaś przy prawdziwych bolach w cale niknie, i rozciąga się.

Coż

Coż z tąd za nauka Cyrulikowi położnemu, lub Kobiecie takowey?

Niewiasty ktore iuż rodziły znaią się na takowych poselskich bolach, i spokoynie one wytrzymuią. Te zaś ktore pierwszy raz rodzić maią lękaią się ich, i baby do siebie wołać każą, niechayże trafią na Kobietę maiącą odbierać dziecię nierostropną, ktora te bole weźmie za prawdziwe, zakrzątnie się wedle położnice, i nabáwi częstokroć Matkę, i dziecko nieszczęściem, i ztąd to wynika nayczęściey, kilkodniowe męczenie się z połogiem.

Czego się ma strzedz Położnica, gdy iuż pierwiastkowe uczuie bole?

Strzedz się powinna wszelkich niestráwnych rzeczy, twardych i odymaiących, strawnemi się tylko, i lekiemi kontentuiąc.

Coż to iest prawdziwy bol?

Jest to bolesne do kupy kurczenie się dna macicznego, przez co ona wypycha wszystko co ma w

sobie,

ſobie, i nagania do ſwey ſzyi, czyli raczey do Uścia ſwego, pod ten czas uſiłuie położnica, pracuie dech w ſiebie wciąga, i znowu nadyma ſię, pomagaiąc tym pracuiącey także Macicy, dla prętſzego ulżenia ſobie, w pozbyciu ſię płodu. Położnica powinna zaraz na początku prawdziwych bolow, udać ſię na ſtolec zwodą, i zgruba.

Jakże poznawać te prawdziwe bole?

Nayprzod: wſzyſtkie brzuchowe myſzki, tak dalece ſię do kupy ściągać zwykły, że brzuch w cale twardnieie: Powtore: Położnica uſiłuie za każdym bolem, pracuie, dech w ſobie zatrzymuie, i nadyma ſię, iako ſię, iuż o tym mowiło. Maiący odbierać dziecię, za każdym bolem, co raz bardziey Uście maciczne roztwieraiące ſię zobaczy, ktore to Uście za opadnieniem, czyli uſtaniem bolow, nazad ſię ſtula i ſchodzi. Poczwarte: błona ſiatczana, oraz i wodna, za uście maciczne w miednicę by-

waią wypędzanemi, a ieżeli iuż pękły tedy za każdym powtorzonym bolem widać, iak dziecka głowa, coraz daley w miednicę, czyli w krok osuwa się. i z tey to przyczyny nazwano te bole prawdziwemi bolami, nie dla tego, żeby ino te bolały, a fałszywe bole zmyślonemi bywały, ale dla tego, że te bole bywaią prawdziwemi pomocnikami Położnicom do rodzenia. Te bowiem bole, czym daley tym bardziey uście maciczne zoztwierać zwykły, a wodę z błoną aż wpokrowiec maciczny naganiać, gdzie nakoniec błona od nacisku wody pękać, i rozrywać się musi, a gdy przytym żadney przypadkowey nie znnyduie przeszkody, na świat dziecko wydaie.

Jakże takowe bole napadać zwykły?

Zrazu zwolna, i rzadko, niezbyt długo trwaiąc, ale czym daley tym częściey pomnażaią się, nakoniec

sta-

ſtaią ſię gwałtownemi, trzymaią długo, i mocno, dokuczaią, aż do rozwiązanię.

Ktoreż to ſą fałszywe bole?

Są to bolesne ſpinania, i ściągania ſię macicy, naybardziey około Uścia macicznego doymuiące. Dla tego zaś nazywaią ſię fałſzywemi, bo po nich nigdy rozwiązanie płodu nie naſtępuie.

Jakże poznawać prawdziwe bole do fałszywych?

Pierwſze: że bol fałſzywy nie trzyma tak długo, iak prawdziwy, ale prędzey przemiia. Powtore: że Położnica nie uſiłuie, thu w ſobie nie zatrzymuie, i nie nadyma ſię ku rodzeniu, ale tylko narzeka, i biada. Potrzecie: że pod czas fałſzywych bolow uście maciczne do kupy zciągać ſię zwykło, i błona wodna cafa ſię w Macicę, wſzyſtko zaś w prawdziwych bolach przeciwnie dzieie ſię.

Ja-

Jakowymże się to sposobem dzieie, że przy każdym prawdziwym bolu, Uście maciczne otwierać się zwykło, przy fałszywym zaś przeciwnie ſtula się?

Gdy dno Macicy, będące w gorze (patrz o tym w Anatomii krotko zebraney) ſpinać do kupy, i kurczyć ſię zaczyna, tedy całą macicę tam do kupy sciąga, przez co Uście maciczne rozwalnia ſię, rozchodzi, i roztwierać muſi, takowe bole lud poſpolity zwykł nazywać gornemi, czyli bolem od krzyżow pochodzącym, fałszywy zaś bol napada około ſzyi, i Uścia macicznego, ktory go ſtula i ściąga do kupy, a bolenie nieznośne ſprawuie, takowe bole nazywa lud poſpolity dolnemi, i ma ie także za fałſzywe.

Jeżeli tedy fałszywe bole niepomagaią, ale i owszem przeszkadzaią płodowi wyiscia na swiat, toć trzeba dać Położnicy lekarstwo, na wygnanie

ple-

płodu, czyli przyspieszenie rozwiązania?

Uchoway Boże tego czynić, takowemi lekarstwami, tylko się bole fałszywe pomnażać zwykły, nieznośnieyszemi się stawać, i Położnicę w niebespieczeństwo podaią. Owszem dawać można lekarstwa, bole uśmierzaiace, ktore nie tylko Położnicę w siłach wzmocnią, ale tyż i prawdziwe bole sprowadzą.

Wszakże by to nieszkodziło, gdyby przy każdych, bolach, bądź to prawdziwych, bądź tyż fałszywych, Położnica się dla przyspieszenia połogu nadymała?

Nie trzeba tego czynić, boby z tąd nastąpić mogło, za tak wielą w bolach usiłowaniami ostatnie oney osłabienie, żeby potym przy nadchodzących prawdziwych bolach, Położnicy sił niedostawało, do pomagania sobie, przez coby dziecię w kroku udusić się mogło.

Z tey

Z tey wiadomości, iakowym sposobem prawdziwe i fałszywe bole się dzieią, coż mamy za pożytek?

Pierwszy ten, gdy poznaię że dziecię naturalnie w żywocie Matki do połogu ułożone znayduie się, a przecież z tąd prawdziwe bole nie następuią w noszę sobie, że musi być iakowaś przyczyna przeszkadzaiąca temu. Powtore: Uczę się iakowym sposobem fałszywe bóle, na prawdziwe przemieniać należy. Potrzecie: gdy widzę że bole prawdziwie i fałszywe, to iest od krzyżow i od spodu czasem pomieszanemi bywaią, ktore dziecko macicą bardzo ściskaią, poznaię, że natychmiast lekarstwa, bole uśmierzaiące, i rozwalniaiące dawane być położnicom powinny, by ściśnione bolami, i wyniszczone usiłowaniami, w pracowaniu na koniec ducha nie wypuściły.

Poznaliśmy iuż tedy własności prawdziwych, i fałszywych bolow, teraz nam potrzeba nauczyć się rozeznawania

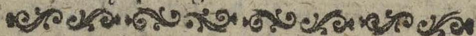
nia Morzysk żołądka, i rżnięcia po kiszkach, od pomienionych bolow?

Te rozeznawać tak można: że rznięcia i morzyſka wyżey nierownie daią ſię uczuć, niżeli bole maciczne. Powtore: że przy bolach położnych brzuch, i myſzki iego ściągaią ſię do kupy tak dalece, że ſię aż twardym uczuć dawa, przy rżnięciach zaś, i morzyſkach kiſzek, nic ſię nie odmienia. Potrzecie: bole położne opatrzeniem, czyli zrewidowaniem uścia macicznego, ktore, albo będzie roztwartym, albo tyż ſtulonym, od rznięcia, i morżyſka rozeznawać można bo przy tych nic ſię uście nieodmienia.

Jakże sobie poſtępować potrzeba w takowym razie, gdy zamiaſt bolow położnych, rżnięcia, i morżyſka napadaią Położnicę?

Niechay ſię położy, i uſpokoi, a żadnych lekarſtw, na przyśpieſzenie bolow, niechay nie zażywa, bo niemi ſiebie i dziecię zgubić może.

że. Jeżeli ieſt gdzie w bliſkości Doktor poradzić go ſię, a ieżeli go niemaſz dać iey leką Enemę, i niechay ſię przegłodzi.

ROZDZIAŁ VII.

o Powinnościach Cyrulika położnego, lub Kobiety takoweyże, przy nadchodzących bolach położnych.

Jakowesz powinności, oboyga tych Położnicom ſłużących ludzi, zaraz na początku odzywaiących ſię bolow, być powinny?

By doświadczali, czyli raczey rewidowali Położnicę iakowego połogu ſpodziewać ſię iey potrzeba, to ieſt: czyli letkiego, czyli cięſzkiego, czyli tyż w cale niepodobnego.

Dla czegoż to tego zaraz napoczątku bolow doświadczać potrzeba?

Pier-

Pierwſze, aby zapobieżeć zawczasu temu, gdyby dziecię miało niepodobnym ſpoſobem chcieć na świat wychodzić, bo z tąd niebeſpieczeńſtwo śmierci, i Matce i dziecku. Powtore: że, złego położenia uścia macicznego, lub dziecka w Macicy, inaczey dociec niemożna, tylko przez rewidowanie, a po niewczaſie to poſtrzegłſzy, iuż ſię na mało przyda.

Na czym ſię ma znać, czyli o czym powinien wiedzieć Cyrulik położny, lub takoważ Kobieta, gdy chce z początkowych bolow położnych poznawać, iakowego ſię połogu ſpodziewać potrzeba?

Nayprzod ma wiedzieć wielorakie ſą rodzenia ſpoſoby. Powtore: wielorakie bywaią w Macicy ułożenia dzieci, i iakowego ſię z każdego ułożenia rodzenia ſpodziewać należy. Potrzecie: iak wiela ſię do rodzenia lekiego, lub ciężkiego, krzywe, lub proſte ułożenie macicy przykładać zwykło.

ROZDZIAŁ VIII.

o Sposobach rodzenia.

Wielorakim sposobem przez prawdziwe bole, może być dziecię urodzone?

Dwoiakim sposobem rodząc się głową na świat, albo tyż nogami.

Nie możesz to być urodzonym dziecko, gdy inaczey na świat wychodzi?

Domyślić się łatwo można, że niemoże być urodzonym, ieżeli poprzeg Miednicę, czyli w kroku zalega, chociażby bole naywiększe, i usiłowania naypracowitszemi były?

Jakże się, takowe rodzenie nazywa, gdy dziecko głową na świat wychodzi?

Nazywa się, przyrodzonym czyli naturalnym rodzeniem.

A gdy nogami na świat wychodzi?

Nazywa ſię przeciw przyrodzonym rodzeniem, przyczyna tego takowa ieſt, że co ſię powſzechnie dzieie naturalnym bywa nazywane, iako tutay rodzenie ſię dzieci głową na świat, co ſię zaś rzadko przytrafia, nazywamy przeciw przyrodzonym, iako tutay rodzenie ſię nogami na świat.

Wielorakież znowu bywaią przyrodzone rodzenia?

Dwoiakie, to ieſt rodzenie ſię dziecka twarzą ku krzyżom ſwey matki, alboli też ku brzuchowi iey obroconą.

Jakże ſię takowe rodzenia iednym ſłowem nazywać zwykły?

Gdy twarzą ku grzbietowi Matki obroconą wychodzi, nazywa ſię takowe dziecko Prawą twarzą urodzone, a gdy opacznie ſię rodzi, to Lewą twarżą urodzone zowie ſię.

Wielorakim znowu sposobem, przy prawdziwych bolach, może być dziecko a swiat wydane?

Pięciorakim ſpoſobem, to ieſt: gdy zadkiem na świat wychodzi. Powtore: gdy obiema kolanami razem. Potrzecie: gdy obiema nogami razem. Poczwarte: gdy iednym kolanem na świat, a drugie na ſwym brzuchu trzyma. Po piąte: gdy iedną nogą na świat wychodzi, a drugą na brzuchu trzyma.

Jakże ſię to iednym ſłowem nazywać powinno, gdy dziecię chce źle nogami na świat wychodzić, a Cyrulik położny, lub Kobieta, naproſtuie go w Macicy, że potym dobrze nogami, na świat wynidzie?

Názywa ſię nawroceniem dziecka?

Cóż ſię to nazywa lekim, a co ciężkim rodzeniem?

Gdy Położnica prętko, przy małym uſiłowaniu, przy niewielkich bolach, rozwiązaną będzie, to ſię nazywa lekim rodzeniem, przeciwnie zaś wſzyſtko gdy ſię dzieie, nazywa ſię cięszkim rodzeniem.

Czyliż zawsze przyrodzone, rodzenie, lżeyszym bywać zwykło, niżeli przeciw przyrodzone?

Takby bywać powinno, przecięż ſię czaſem trafia inaczey, że przeciw przyrodzonym ſpoſobem, wychodzące na świat dziecko, lżey Matka porodzi, niż tamto. W takowym razie zręczność powinna ſię pokazać Cyrulika położnego, lub tyż Kobity takowey, aby, gdy zobaczy uſiłuiącą, i pracuiącę Położnicę rodzeniem dziecka, głową na świat, a to bez ſkutecznie, natychmiaſt go umiała przewrocić w żywocie Matki, na nogi, i tak go z cięſżkiego przyrodzonego rodzenia ſię uwolniwszy, przeciw przyrodzonym ſpoſobem, na świat wyprowadzi, co ſię biegłym w tey ſztuce częſtokroć dobrze udaie.

ROZ-

ROZDZIAŁ IX.

o Macicy proſto nad Miednicą, lub krzywo leżącey, iako przyczynie cięſzkiego, lub lekiego rodzenia.

Jakże to powinna leżeć macica Położnic proſto ku rodzeniu?

Powinna proſto ku Miednicy leżeć, czyli proſto w kroku znaydować ſię, że zaś miednica cokolwiek ku brzuchowi ſię podaie, potrzeba przeto, aby i Macica uściem ſwoim także ku brzuchowi podawała ſię.

Jakżeby to macicę uſtanowić, by proſto w Miednicę zmierzała?

Potrzeba ią niby ku pępkowi Położnicy nakierować, ieżeli tak ſama nie leży.

To takową rzeczą Macica niepodaie się prosto ku Miednicy, gdy Położnica na wznak leży?

Pe-

Pewna rzecz: bo w leżącey Położnicy, trochy ku grzbietowi iey osuwa się, i z tąd to trochy trudnieysze bywaią rodzenia leżących niewiast, niżeli stoiących, lub siedzących.

Coż się to ma rozumieć, przez krzywo leżącą macicę?

Gdy uściem swoim nie zmierza prosto w Miednicę, a dnem ku pępkowi.

z Powierszchności brzucha, możnali takowe krzywe leżenie macicy rozeznać?

Można, bo strona ta w ktorey Macica zalęga znacznie twardszą i wydatnieyszą okazuie się.

Czyli może Położnica o tym kogo uwiadomić, i sama to poznać?

Może, w ktorym bowiem boku częste ruszanie się płodu czuie, w tym tyż i macica znayduie się.

Więc przy krzywo leżącey macicy, musi tyż i uście maciczne krzywo leżeć?

Tak iest: bo uście Maciczne zawdy, na przeciwko dna macicznego

go podawać ſię muſi, to ieſt: ieżeli dno macicy w prawym boku opiera ſię, to uście maciczne ku lewey ſtronie udaiące ſię znaydzieſz, alboli tyż oboie przeciwnie, i znowu, ieżeli dno macicy ku grzbietowi ſię podaie, tedy uście maciczne, ku przodkowi czyli hákowi, podawać ſię muſi, lub tyż wſzyſtko przeciwnie.

To takową rzeczą, ani pokrowiec maciczny, ani pęcherż, ani proſta kiszka, z ktoremi zroſłym bywa uście maciczne, niepotrafią zapobiedz, by ſię uście maciczne z mieyſca ſwoiego niemiało usunąć?

Pewna rzecz że niepotrafią zapobiedz, gdyż te wſzyſtkie pomienione części, będąc z iſtoty ſwoiey łatwociągłemi i podaiącemi ſię utworzone, wydętey i napełnioney macicy, a ztąd wagą ſwoią za ſobą ciągnącey uście ſwoie, na iey właſnym mieyscu, ſtąle i nieruchomie utrzymać niezdołaią.

Ja-

Jakowymże to ſposobem może być cięszkie rodzenie, zprzyczyny krzywoleżącego uścia macicznego, ieżeli dziecko iak potrzeba leży w macicy?

Gdy prawdziwe bole krzywo leżącą Macicę ſpinać zaczną, tedy głowa dziecka nie może być proſto na uście maciczne od niey tłoczoną, ale raczey na iednę ſtronę brzegu miednicy, czyli kości krok ſkładaiącey uciążaiąc, onię opierać ſię muſi, czegoby niebyło, gdyby macica proſto z uściem oney w miednicę trafiała. Z takowego położenia macicy, zwykło ſię przytrafiać, że głowa dziecku czaſem ugiąwszy ſię w karku, trafia w Miednicę, ale ramiona iego oparszy ſię o brzeg miednicy, cięſzkiego rodzenia, albo czasem śmierci bywać zwykły przyczyną. Lub tyż: oparłſzy ſię głowa dziecka o brzeg miednicy, Matka ſię z bolami biduie, a niemogłſzy ſię z ſunąć proſto w miednicę, dla krzywego leżenia macicy, ſciſkać ią uście maci-

cieczne zaczyna, ruszaniem ſię dziecka, i krzątaniem ſię Kobiet w około Położnicy będących, uſuwa ſię głowa nazad w Macicę, i znowu po kilkokrotnych takowych uſiłowaniach i zapędach, a zawſze nadaremnych, Matka osłabiawszy, na ſiłach opada, Kobiety przytomne mowią, Położnica urodzić nie może, z kąd potym gorączka naſtępuie, zapalenie ſię macicy w zmaga, łono całe nabrzmiewa, i śmierć oboyga nadchodzi. Rownież to ſamo rozumieć ſię powinno, gdy ſię dziecko nogami rodzi, że ſię brzuchem ſwoim, lub pod pachami oprze, że głowa zawadziwſzy, macica mu ią ściśnie i uwięzi.

Jakimże sposobem temu wszyſtkiemu zapobieżeć należy?

Poznawszy z wyż opiſanych znakow, że macica krzywo leży w położnicy, ſtarać ſię trzeba w czaſie przed bolami, lub iuż pod czas ſamych bolow, tak nachylać ciałem, i żywotem Położnicy, aż znać bę-

będzie zpowierzchowności żywota, i z uścia macicznego, że już prosto stanęła ku Miednicy. (Natrząsać w takowym razie Położnicę ani można, ani bespiecżno, iak baby wieyskie robią,) o czym masz dokładniey w Rozdziale XIV.

ROZDZIAŁ X.

o Rozmaitych położeniach płodu w Macicy, iako przyczynach lękiego, cięszkiego, i niepodobnego rodzenia.

Ażebym o iedney rzeczy kilka razy niepowtarzał, ostrzegam że w całym tym Rozdziale, mowię tylko, o takowych położeniach dziecka w żywocie Macierzyńskim, iako czasami trudnych, iednakże podobnych do porodzenia, a o iakowych się mowi w Rozdziale VIII. niemniey ma się rozumieć że mowię o Macicicy zawdy prosto ku miednicy podaney, iako być powinna.

Jak.

Jakże powinno dziecko w Macicy leżeć, aby lekie i przyrodzone, porodzenie onegoż następować mogło?

Powinno głową prosto, w sam środek uścia macicznego trafiać, twarzą będąc do krzyża Matczynego obrocone, uście maciczne znowu na sam środek miednicy, czyli kroku ugadzać musi, żeby o żaden brzeg teyże kościaney miednicy niezawadzało, i niezatrzymywało się, w takowym położeniu zostaiące dziecko za nadeyściem prawdziwych bolow, kurcząc się macica w dnie, i ściskaiąc do kupy, wypchnie dziecko lekko, i przyzwoicie na świat.

Jakowymże sposobem, dobre położenie dziecka w Macicy, może sprawić cięszkie rodzenie?

Gdy razem z głową rodzącego się dziecka, wychodzi na świat wyciągniona ręka, lub gruby sznur, czyli Flak pępkowy.

Cięsz-

Cięszkiego zaś, i prawie niepodobnego rodzenia, coż ſą za przyczyny?

Gdy dziecko twarzą, ku prawey, lub lewey biodrze obrocone wychodzi, bo ramionami może, o kości miednicy zawadzić, i uwięzić ſię. Powtore: gdy ſię dziecko z rękami na krzyż założonemi rodzi.

Czy bywa cięſzkie rodzenie się, tyłem lub zadkiem dziecka na świat wychodzącego?

Nie koniecznie, bo iego zadek niebywa grubſzym nad iego głowę, ale powinien trafiać proſto na ſam ſzrodek uścia macicznego, maiąc twarz obroconą ku krzyżom Matczynym, gdyżby inaczey obrocony, uwięził ſię w miednicy. Gdy ſię zaś iedną nogą, lub kolanem wprzod rodzi, potrzeba aby druga noga na brzuchu iego leżała, a twarz ku krzyżom Matczynym obrocona była. Wſzelako rodzenie takowe cięſzkim bywać zwykło, gdyż nogą, lub kolanem, nierozepcha

pcha sobie tak dostatecznie uścia maciczne go, aby potym ramiona, lub głowa, niemiała być od macicy ściśnioną.

Aż dotąd mowiłem, lubo o cięszkich iednakowoż podobnych rodzenia sposobach, teraz krotko namienię, o niepodobnych sposobach rodzenia, z przyczyny złego położenia dziecka w Macicy.

Jakoweż to bywaią położenia dziecka niepodobne do porodzenia?

Oto: gdy dziecko wychodzi szyią, lub łopadką, lub ramieniem, lub bokiem uda, lub piersiami, lub krzyżami, lub gdy łokciem, lub iedną ręką, lub obiema rękami, lub razem rękami, i nogami, krotko mowiąc, gdy dziecię szerszego mieysca do wyiścia na świat potrzebuie, niżeli u Matki w Miednicy, czyli w kroku znaydować się może.

Coż

Coż w takowym razie, ma czynić Cyrulik położny, lub Kobieta takoważ?

Powinien sobie rękę wysmarować niesolonym masłem, zręcznie ią w puścić w Macicę, i starać się nawrócić dziecię, co w takowym razie nayłatwiey na nogi, twarzą ku krzyżowi Matczynemu udaie się, czym przemieni niepodobne urodzenie dziecka, w podobne i łatwe, bo tu lekarstwa nic na to niepomogą.

ROZDZIAŁ XI.

o Znakach, przy wszczynaiących się iuż bolach, lub mało co przed niemi obiecuiących, lekie, lub cięszkie rodzenie.

Coż to są za znaki takowe, iak, i kto ie poznawać będzie?

Za-

Zawołany zawczasu Cyrulik położny, lub Kobieta, wyexaminować i zrewidować Położnicę powinna, gdy naprzykład rewiduiąc z nich ktore, znaydzie iuż wargi uścia macicznego znikłe, a na ich mieyscu, otwor tylko znacznie rozwarty namaca, w ktorym da się uczuć błona z wodą i głową dziecka, a to oboie bardzo wysoko, wnosić sobie może z tąd, że Macica prosto w miednicę zmierza, a dziecko w niey ma swoie przyrodzone położenie, z kąd szczęśliwego połogu spodziewać się potrzeba. Gdy zaś w samym iuż rodzeniu, za poprzedzaiącemi pomienionemi znakami, głowa dziecka stanie w Miednicy, i nieopuszcza się niżey, będzie to znakiem, zbyt wielkiey głowy u dziecka, z kąd lubo nie tak prętkie, i to bolesne, szczęśliwe iednakże porodzenie nastąpi.

A gdy znaydę we śzrodku miednicy macicę, lecz dla wysokości oney, ni w nię palca, wetchnąć, ni na około uścia

ścia nim obwieść, ni tyż głowy dziecka namacać niezdołam.

Będzie to znakiem, że lubo może, macica prosto ku miednicy zmierza, ale dziecko w niey niebędzie może miało przyrodzonego położenia. Jeżeliby zaś iako się często przytrafia niebyło uścia macicznego wpośrodku miednicy, w nosić sobie nie zawodnie należy, że się uście usuneło na bok, a macica krzywo leży, o czym chcąc wiedzieć, w ktorymby boku zalegała, pytam się położnicy, w ktorey stronie nayczęstsze ruszanie się dziecka, uczuć się iey da e, to gdy mi powie, a ia macaiąc w tey stronie, namacam coś twardego, pewien iestem, że tu macica znayduie się, zaczym iey uścia naprzeciwko niey macaiąc szukać powinienem.

Gdyby Położnica, nieumiała ci opowiedzieć, a nawet, i sama niemogła rozeznać, w ktorym boku się bardziey dziecko rusza?

E Ma-

Macaiąc po bokach Położnicy, gdybym nie mogł nic twardego namacać, wnosiłbym sobie, że się albo na przodek, czyli na pępek podała macica, co zaraz z obwisłego brzucha poznawać można, albo-li tyż, że się pochyliła na grzbiet Położnicy, z ktorych to przyczyn, zaraz wiem; gdzie mam uścia macicznego szukać, to iest: ná przeciwko dna oney.

Gdy naprzykład, dla wysokości macicy w łonie, i iakoweyś szczupłości pokrowca macicznego, niemogłbyś palcami macicy dosięgnąć, co się trafić może, u pierwiastek, to iest tych, ktore pierwszy raz dopiero rodzić maią?

Potrzeba, palce wyciągnąwszy, iako naylepiey, one do kupy ztulić, wielki palec dołem między nię pomieścić, rękę i palec masłem niesolonym nasmarowawszy, w pusczać ie tak w łono, co się łatwo wykonać da, niewielką rękę miawszy.

Kto-

Ktoregożby to czasu naylepiey takową rewizyą przed ſię brać potrzeba?

W czaſie bolow, bo w tedy Położnica, w tych ſtronach naymniey dolegliwości mogącey z tąd pochodzić uczuie. Gdy iuż rękę w pokrowcu macicznym mieć będzieſz, macay w tey ſtronie, gdzie ſię ſpodziewasz uście maciczne znaleść, co czyniąc zaraz poznaſz, czy bardzo pochylona macica leży, czy ſię tyż tylko trochy nachyliła, a to po uściu oney, to ieſt: ieżeli oba brzegi, czyli wargi uścia macicznego namacam, to ſię tylko macica nachyliła, ieżeli zaś tylko iednego ſię dotykam, a drugiego doſtać niemogę, ieſt znakiem, że krzywo leży macica, i że za kość, czyli brzeg miednicy uſuneła ſię, druga warga maciey, z kąd trudne i cięſzkie rodzenie naſtąpi.

Niepotrzeba ſię zaś ſtrachać tym, gdy Położnica w ktoreykolwiek ſtronie, czyli boku noſi płod ży-

wota, i czuie bardziey w iednym niżeli w drugim ruſzaiący ſię boku, gdyż to inaczey rzadko bywać zwykło, ieżeli tylko uście maciczne proſto w miednicę przy rewizyi zmierzaiące znalezionym będzie, w nim głowa dziecięca uczuć ſię da, bez wątpienia ſzczęśliwy połog naſtąpi.

Położnica, ktoraby ſię niedawała przed czaſem rozwiązania ſwoiego z rewidować, takową życzyłbym, Cyrulikowi położnemu, lub Kobiecie odbierać maiącey; porzucić iey własney woli, uchylić ſię od wſzyſtkiego, i odeyść, a niżeli, na ſiebie zaciągać winę, mogącego ſię trafić nieſzczęścia.

ROZ-

ROZDZIAŁ XII.

o Znakach lekiego, lub cięfzkiego rodzenia, ktore położny Cyrulik, lub położna Kobieta z wylania się wody, w nośić fobie powinna.

Jak się powinno mowić, gdy woda zbłoną zmacicy zaczyna wyſtępować w miednicę?

Powinno ſię mowić, że iuż woda zbiera.

Gdy zaś błona ta zwodą ſzeroko i w wielkości znaczney w pokrowiec maciczny napędzoną zostanie, iakże ſię mowić powinno?

Powinno ſię mowić że woda ſzeroko zebrała, i w nośić ſobie niezabawne i lekie rozwiązanie, zprzyczyny, że iak ſzeroko błona w pokrowcu maciczuym, z wodą okazuie ſię, tak też ſzeroko i uście maciczne bywa otwarte, do wypuſzczenia płodu, to zaś ſzerokie opuſzczanie ſię błony

z wo-

z wodą, niemoże być czym inszym, tylko głową, lub zadkiem dziecka pchaiącego się, co oboie szczęśliwy połog oznacza.

A kiedy błona z wodą, tylko iak iakowa kiszka, opuści się w pokrowiec maciczny, iakże się mowić powinno?

Oto że woda wąsko zebrała, i zawdy bywa znakiem ciężkiego połogu, bo albo dziecko przeciw przyrodzonym sposobem chce wyiść na świat, co iest ciężko, albo ieżeli głową wychodzi, to się opiera obrzeg miednicy, zkąd pochodzi, że błona przyciśniona do kości będąc, nie może się szeroko ale tylko wąsko wedle niey w pokrowiec maciczny opuszczać.

A gdy się trafi, że w cale błony nie widać, a woda zwolna co raz odchodzi, iakże się mowić powinno?

Powinno się mowić, że woda ukradkiem odchodzi, a to zwykło bywać, oznaką, w cale niepodobnego, lub bardzo ciężkiego rodzenia, przyczyna tego, że błona przyciśnio-

ciśniona od dziecka, ktore bole wysadzaią, pęka się, i zwolna wodę wypuszcza, ale coż potym, kiedy dziecko, zprzyczyny krzywoleżącey macicy, całe uciąża na kość obwodową miednicy, ktora go nie przepuści na świat, z tąd się okazuie potrzeba, w czesnego Położnicy zrewidowania, dla wczesnego także zaradzenia wszelkim przypadkom, mogącym się Położnicy w czasie iey rozwiązania przytrafić.

ROZDZIAŁ XIII.

o Krwi pusżczaniu, i Enem dawaniu, zaraz na początku odzywaiących się bolow.

Zrewidowawszy iuż Położnicę, iak przynależało, coż teraz czynić przychodzi?

Potrzeba nakłonić Położnicę do wzięcia Enemy rozwalniaiącey, często-

ſtokroć bowiem, położnic kiſzki, bywaią napełnionemi, bądź to zatwardziałym, bądź tyż pełnym ſtolcem, albo tyż nadęte wiatrami, co oboie wyiściem ſwoim, wiela ſię przyłoży do ułatwienia połogu, i umnieyſzenia bolow.

Dosyćże to iuż ieſt na samym wzięciu Enemy?

Niedoſyć, bo ieſzcze potrzeba Położnicy krwi upuścić, ktorym upuſzczeniem zábieży ſię przypadkom w czaſie połogu, to ieſt: kurcze, nie napadną Położnicę, mdłości niebędą, bole lekſzemi, a ſkuteczenieyszemi ſię ſtaną, zbytecznemu płynieniu krwi, czyli krwotokowi ſię zapobieży, to upuſzczenie krwi, z ręki czym kruciey połog poprzedzi, tym ſkutecznieyszym okaże ſię, chorowitym iednakże i ſłabowitym, puszczać bez konieczney tego potrzeby nieradzę.

ROZDZIAŁ XIV.

o Czworakim ułożeniu śię Położnicy do rodzenia.

Po zrewidowaniu Położnicy, gdy śię Enema ieszcze gotować będzie, lub się też na Cyrulika maiącego krew puszczać oczekiwać będzie, coż ia powinienem czynić?

Roztrząśnąć sobie powinienem całą odprawioną rewizyą, to iest: iak macica w żywocie Położnicy leży, gdzie śię iey uście znayduie, iakowe dziecka w macicy położenie, wnośić sobie z tąd mogę, iakowe teraz Matki do porodzenia ma być ułożenie.

Jakoweż ułożenie do tego byłoby naysposobnieyszym?

Rozmaite, ktore podług położenia dziecka i macicy wypada.

W wielorakimże ułożeniu ciała swoiego niewiasta rodzić może?

W czwo;

W czworakim, to ieſt: ſtoiący, ſiedzący, leżący, i na reſzcie na rękach i nogach razem opieraiący ſię.

Jakże to ſtoiący rodzić może?

Stanie Położnica na nogach, i uchwyci ſię czego obiema rękami mocno, Cyrulik zaś położny, lub takoważ Kobieta, ſiędzie na ziemi za Położnicą, pomagaiąc oney w rodzeniu, i odbierze dziecko.

Albo tyż Położnica klęknie na kolanach, uchwyci ſię czego rękami mocno, Kobieta położna kucnie za nią, i odbędzie ſwoią powinność.

Albo tyż ieżeli ſłabowita Położnica, niechayże kto z ſilnych ludzi obeymie ią rękami pod pachy, ſtanie z nią pod ścianą i oprze ſię, plecami ią do ſwych pierſi przytuliwſzy, nogi oboyga maią być ſzyroko rozłożonemi, nie ſciſkaiąc iey zbytnie pod pachy, Cyrulik położny, lub Kobieta tako-

waż

waż klęknąwszy przed położnicą, uczyni swoią powinność.

Jakże to siedzęcy rodzić może?

Oto: na umyślnie do tego robionych stołkach, ale w niedostatku takowych można będzie dwa stołki bez poręczy za nogi związać, narożnikami do siebie obrociwszy, między ktoremi ma być prożnego mieysca na piędź, na tych stołkach położywszy poduszki siada Położnica, dwie Kobiety siadaią przy niey, wspieraią Położuicę by nie spadła, i nogi iey rozłożone utrzymuią Cyrulik, lub Kobieta, siada czy tyż klęka przed nią, służąc Położnicy, czyni swoią powinność.

Albo tyż Położnica siada na podołku Męża swego, lub kogo innego w tym razie użytego, on ią obeymuie w puł i rrzyma, nogi z nią maiąc rozłożone, Cyrulik lub Kobieta przed nią siada, czyli klęka, i swoią powinność odbywa.

Jak-

Jakże to leżęcy rodzić może?

Nayprzod w umyślnie do tego sporządzonych łuszkach, lub w niedostatku takowych, na prostych, leżąc na wznak, pięty nog w kolanach złożonych, ma trzymać przy tylnych policzkach, pozdłuż na łuszku, lub poprzecz łożka leżąc iak tego potrzeba wyciągać będzie, co iest lepiey dla odbieraiącego, udami nad samym brzegiem łuszka spieraiąc się, niechay ma sobie pod krzyżami podłożoną poduszkę, aby się iey kuper i biodra, nad siennikiem unosiły.

Jakowymże to sposobem na rękach i nogach?

Gdy takowego ułożenia ciała, okoliczność macicy i dziecka z Położnicy wyciągaią, powinna na łuszku oprzeć się na rękach i nogach (czyli po prostu mowiąc, stanąć raka,) lub na kolanach i łokciach unosić się, a Cyrulik położny, lub Kobita takoważ stanąwszy z tyłu służyc rodzącey Położnicy.

ROZZDZIAŁ XV.

o Przyrodzonym, czyli przyzwoitym rodzeniu, o odeyściu mieyſca, i o zawiązaniu pępka.

Po zrewidowaniu Położnicy gdy ſię pokaże wszyſtko dobrze, i znaki upewniaiące będą, że dziecko głową przyzwoicie w miednice trafia, i nie będzie nic takowego widać, coby połog obciążać mogło, w iakowymże ułożeniu Położnicy ciała, chcesz od niey odbierać dziecko?

Położnica w takowym ſtanie będąca, może ſtać, ſiedzieć, lub leżeć, bo wſzelako iey rozwiązanie będzie lekie, i rodzenie ſzczęśliwe.

Gdy sie iuż uście maciczne iak talerbity rozeydzie, coż następuie do czynienia?

Położyć, lub poſadzić położnicę na mieyſcu tym gdzie chceſz

od

od niey dziecię odebrać, tam zobaczyſz iey uście maciczne coraz bardziey otwieraiące ſię, a wodę w błonie z niego ſzyroko wyſtępuiącą.

Gdy woda w błonie szyroko zebrana długo przetrzymuie, i nie pęka ſię?

Potrzeba błonę paznokciami, lub czym oſtrym oſtrożnie przeciąć, i wodę wypuścić, po wypłynieniu ktorey, dziecko ſię głową oſuwa w miednicę, daley w krok, a potym aż na świat, co ſię wſzyſtko za wzmagaiącemi ſię bolami odbywa i poſtępuie, Położnica ſię nadyma, i pomaga ſobie w rodzeniu, w ſamym rodzeniu pamiętać potrzeba na tamę, czyli na groblą, by ſię nie przerwała, co ſię czaſami przytrafia, trzeba tedy Położnicy, oba policzki pośladkowe wedle grobli, iedną ręką w garści utrzymywać i utwierdzać.

Gdy ſię iuż dziecko głową na świat pokaże, reszta zaś ciała wychodzić ociąga ſię? U-

Uchwycić ostrożnie i zlekа dziecię pod szczęki ruszać nim na tę, i na owę stronę, zwolna mowię pociągaiąc, wysunie ci się.

Po wyiściu na świat dziecka, coż z nim potrzeba robić?

Oto sznur, czyli pępkowy Flak zawiązać, i urżnąć, co się tak robi: złożywszy nić w kilkoro, przeciągniey ią woskiem, zawiąż Flak pempkowy na palec, albo, na dwa, przed brzuchem, i znowu drugi raz na dłoń tenże Flak dali przewiązać potrzeba, pomiędzy związaniámi przeżniey, odday dziecko do umycia.

Gdyby Bliznięta się urodziely, iakże sobie postępować?

Podobnież we wszystkim, tak co do wiązania pępka, iako tyż i odbierania rodzących się dzieci, to iest, każde z osobna, ktorych mieysca nie wprzod po pierwszym urodzonym sięgać potrzeba, ale aż i drugie urodzi się, dopiero po obydwoch razem mieysca odbierać.

Po

Po odebraniu dziecka, i zawiązaniu onemu pempka, coż następuie?

Należy ułożyć Położnicę w łuszku na wznak, ieżeli miała żywot obwisły, obiąć go obiema rękami, i ku gurze iak być powinien zwolna podnieść, przez iakową chwilę tak go potrzymać, skutek takowego podnoszenia bywa, przyspieszanie odeyścia mieysca, i zapobieżenie wszelakim przypadkom w takowym razie zdarzyć się mogącym.

Jakże rychło po wyiściu na świat dziecka, około mieysca zatrudnić się potrzeba?

Nie wprzod; aż znowu nowe bole Położnicę obeymą (co bywa bespieczniey, aniżeli przed bolami gwałtem go dobywać,) uście maciczne znowu samo się roztworzy, krwotok nastąpi, i w ten czas obwinąwszy koniec flaká pępkoowego, około lewey ręki, prawą po Flaku prowadząc, wpuścić w macicę, w niey zwolna placka macicz-

cznego, czyli grubszey ſtrony mieyſca zaſięgać, ktore uiąwſzy, od macicy oddzielić i wyiąć, lubo i bez tego zachodu iako ſię poſpolicie traſia, ſamo mieyſce odchodzić zwykło.

ROZDZIAŁ XVI.

Zamyka w ſobie rożne napominania, i nauki, do tey materyi należące.

1. Niepotrzebnie ciężarne Niewiaſty krew puſzczaią w czaſie ſwoiey cięży (wyiąwſzy przed ſamym połogiem, albowiem wtedy potrzebne upuſzczenie bywa) nie będąc przynaglonemi do tego, bolem w karku, zbytecznym kaſzlem, pluciem krwią, i zbytnią obſitoscią krwi, w ktorych to nawet przypadkach, radziłbym w przod pora-

poradzić ſię Doktora, czyli puſzczać krew potrzeba, i iak oney wiele upuścić należy, Doktora mowię radzić ſię, nie żyda, nie Cyrulika, nie baby, nie bieguſa zagranicznego, nie oſzuſta.

2. Tym podobnie, kobiety w czaſie ſwoiey cięży, nie maią bez poradzenia ſię Doktora brać żadnych lekarſtw, a zwłaſzcza na wymioty.

3. Powinny ſię ciężarne Niewiaſty ſzanować, wyſtrzegaiąc ſię, ſkakania, trzęſienia, zbytecznego obiadania ſię, wſzelakich trunkow picia, chyba to czaſem i to niewiela, nie gniewać ſię, nie martwić ſię, cięſzkiego nic nie dzwigać, owſzem życie prowadzić ſkromne i mierne.

4. Gdy ſię zda; że ſię dziecię nieżywe urodzi nie trzeba rozpaczać, bo częſtokroć tylko pomordowane, i ſłabowite z żywota Matki wychodzi, ale owſzem natychmiaſt ciepłym winem ſkronie mu ponacierać, wodkę pachnącą

pod

pod nosem, lub cybulę rozkroioną trzymać, nie zbyt długo, by mu niezaszkodziło, ssać iego piersi, ale i to zwolna, w usta mu chuchać nos w przod zatkawszy, lecz tchem nie smrodliwym, albo gorzałczanym, i nie zbyt długo trwaiącym, w gardle i w nosie piorkiem mu szmyrać, rozcierać podeszwy, piersi, i całe ciało ciepłą Flanellą—. Gdyby zaś tak poduszone było w czasie rodzenia, żeby aż posiniało, rozwiązać mu pempek, urznąć go trochy, niechay krew z ciecze, stanie mu to za krwi puszczenie, nazad zawiązawszy, ciepło go trzymać, niczym go niesciskać, ani powiiać, nie rozpaczać chociaż się zaraz nierusza, bo częstokroć po wyiściu iuż dwoch, lub trzech godzin od urodzenia, dopiero dzieci ruszać się zaczynały.

5. Po odeyściu mieysca niechay się Położnica ciepło chowa, by krwotok zimnym powietrzem nie był zatamowanym, rosuł nie-

chay piie, ktory dla nich bywa lepſzym nad inne polewki, wodki uchoway Boże, lub inſzych iakowych trunkow, niechay iada bardzo mało, i to lekich rzeczy, napoiem iey ma być tyzanna, lub woda przewarzona z grżanką chleba letnio pita. Jeżeli Położnica gorączki niema, można będzie na dniu piątym po połogu, zrobić iey polìweczki winney na puł zwodą —. Kobiety wieyſkie, lubo nie tak delikatne, wſzelako ſzanować ſię powinny, zwłaſzcza nie piiać wodki, nie obiadać ſię, nienaziębiać ſię, i niezbyt wcześnie brać ſię do roboty.

6. Gdyby zaś członki rodzące, Położnicy znacznie nabrzmiały i bolały, weś kwiatu rumiankowego, kwiatu bzowego, kwiatu noſtrzegowego, czyli Melilotu, wſzyſtkich za rowno, w ley na nie wrzącey wody, niechay tak poſtoią, gdy przeſtygną trochy, maczay Flanellę, lub lnianą bieliznę w kilkoro zło-

żo-

żoną, okładay członki zbolałe, gdy ſtygnąć zacznie odgrzeway i okładay.

7. O zbytecznym krwi płynieniu, czyli krwotoku po połogu, z zimna lub z inſzey iakowey przyczyny zatrzymaniu ſię, nie bab, ani żydow, ale Doktora poradzić ſię życzę.

8. Dziecko podług powſzechnieyſzego lekarzow zdania, około dnia 50 od poczęcia ſię ſwoiego, przyimuie duſzę, iako iuż zdolne, rządzone być przez nię.

9. Poronienie, czym bliżſze bywa połogu tym niebeſpiecznieyſzym ſtaie ſię położnicom, po ktorym zawdy mieyſce odchodzić powinno.

10 Kobieta, ktora do poronienia ſkłonną bywa, záſzedłſzy wcięż niechay ſię we wſzyſtkim ſzanuie, a częſto w zimney wodzie kompie.

11. Trafiać ſię zwykło, czy to z niedbalſtwa, czyli tyż zprzypad-

padku, że Sznur, czyli Flak pempkowy w położnicy przerywa się w przod, nim mieysce z niey odeydzie, co bywa przypadkiem dosyć niepomyślnym, starać sie więc potrzeba wszelkiemi sposobami, rękę w iey macicę wetchnąć, dla wydobycia go ztamtąd, lecz daymy: że i to, iakowym sposobem za świża zaraz zaniedbanymby zostało, a krwi płynienie wzmagało się, lub tyż przeciwnie zatamowałoby się, puls był twardy i mocny, żywot nadęty boleiący, stolec zatwardziały, twarz zaczerwieniona, skury po ciele palenie, w gębie oschłość, i flegmistość, pragnienie nieugaszone, nocy bezsenne, utracenie apetytu, w głowie pomieszanie zmysłow, i niespokoyność całego ciała, nietrzeba iednakże ieszcze rozpaczać, ale iako-nayprędzey (ieżeli iuż w macicę ręki wetchnąć niemożna) krwi iey raz ieden i drugi upuścić, Enemę iednę i drugą dać, kąpiel z letney wody zrobić, mowię zle-

tney.

tney wody, a nie z ciepłey, Położnicę w nię po pierſi w ſadzić, bogatſzym można tę kąpiel na puł z ſłodkim mlekiem zrobić, niechay w niey godzinę ſiedzi, trafiać ſię zwykło, że mieyſce z niey ieſzcze w wodzie odeydzie, lub też wyszedłſzy z wody, to pewna, że opadnie zaognienie ſię łona, można będzie łatwo rękę włożyć w Macicę, dobyć mieyſca z plackiem macicznym, potym chłodzącemi potrawami, i napoiami położnicę odżywiać, bardzo mało iey oboyga dawać, trunkow wſzelkich uchoway Boże: ani powąchać, pomoże upewniam ieżeli wſzyſtko ściśle podług przepiſu zachowanym będzie, chybaby iuż piekielny ogień wprzod przeiął iey wnętrzności, gdyż taką śmiercią w tym razie wſzyſtkie umieraią, ſą i inne ſpoſoby ieſzcze ratowania, ale ten iako nayſkutecznieyſzy i nayłatwieyſzy tu podałem, tamte zoſtawiwſzy Doktorom.

12. Dzieci w żywotach Matek zmarłe poznawać można, z nieruchania się onych — z ograżki Matkę napadaiącey — z opadłego, i oziębłego żywota, z cafnienia się nazad pępka u matki, z czucia nakształt kamienia w żywocie ciężaru — z opadnienia i flakowatości pierśi, z cieczenia z nich dobrowolnego mleka, czyli raczey mleczney wodnistości, pomienione znaki tym bardziey cię o śmierci dziecka w żywocie zaszłey upewniać powinny, im wprzod iakowy ucisk, lub przypadek mogł się matce przytrafić— Baczność atoli i pilne oko mieć potrzeba, by się na iednym zpomienionych znakow niefundować, do poki ich kilka, na iedno zgadzać sięniebędzie — Matka, rodząca płod nieżywy, naymnieyszego z tąd dla siebie niezaciąga defektu, dopuki gnić w niey niepocznie.

13. Połog naturalny, naydaley w sześciu godzinach zewszystkim skończyć się powinien, mowię nay-

naydaley, bo drugie kobiety w iedney godzinie, a czasem i prędzey, zewszystkim odbywać się zwykły; Chcieć przyśpieszyć połog, iest to iedno co chcieć kogo zamordować, a zażywanie lekarstw koniecznie wypędzaiących, iest zażywaniem samoboystwa.

14. Przyczyny rozczłonkowania dziecka w żywocie matczynym, i sposob tychże części z niey dobywanaia, nie z opisania, ale z widzenia tego, nabywa się.

15. O płataniu Cesarskim, czyli wyporkach.

16. O przerzynaniu chrząstki w łonie, rodzeniu lekszemu pomagaiącym, i o innych, tu niewyrażonych przypadkach, iako o rzeczach pilney uwagi wyciągaiących, w krotkości, bez widzenia tego, nauka dana być niemoże.

ROZ-

ROZDZIAŁ XVII.

Zamyka w ſobie ſpoſoby Kuracyi, i Dozoru Kobiet ciężarnych, Kobiet rodzących, Położnic po porodzeniu, i Dzieci porodzonych.

Kuracya i dozor Ciężarnych.

Wymioty, Jeżeli zbyt gwałtownemi bywać zwykły, i przez połowę czaſu przechodzącemi, niechayże ciężarna z rana, naczczo długo niezoſtaie, ale ſię czym poſili— lub dać iey kropli Annodynu— albo kropli żołądkowych z winem, z ziela Mięty, i Pomarańczy robionych.— lub co ieſzcze lepiey, zażywać często po puł ſtołowey łyżki wody Cynamonowey, wpuściwſzy w nię po iedney, lub po dwie krople *Laudani liquidi Sy-*

den-

denhamii— lub nasmarowawszy płateczek Dryakwią przyłoż na pępek— żołądek staray się utrzymywać zawdy otwarty— daway Enemy z otrąb, z Kwiatu dziewanny, lub z rumianku— puść krew ieżeli tego potrzeba wyciąga.

NB. Lekarstwa wszystkie o ktorychem iuż wspominał, i ieszcze wspominać będę, niema się rozumieć, by razem pacyentce dawanemi być powinny, ale owszem, iedney to, drugiey tamto pomoc może, lub ieżeliby iedno niepogło, można będzie drugiego sprobować, ale nie nagle iednego po drugim, lecz z cierpliwością, zprzeciągiem czasu, z rostropnością, a częstokroć z poradzeniem się w tym Doktora, mowię ieszcze raz Doktora—.

Bol piersi, i guzy w nich się robiące. Rozcieray Slazową maścią, lub lnianym oleiem,— trzymay nad parą, z siana prochow w wodzie gotowanych— zrob chłodne,

czy-

czyli kataplazm do okładania, o ktorym patrzay niżey w chorobach położnic — co gdyby pomoc niemiało —. Usiekay drobno korzeni pietruszczanych w urynie teyże Niewiasty ugotuy, roztarszy na płat, tym piersi okładay, a co ostygnie odgrzeway, lecz zbyt gorąco nieprzykładay — żołądek utrzymuy otwarty.

Bol w biodrach i żywocie. Rozcieray, smaruy, naparzay mlekiem ciepłym z szafranem — daway Enemy iako wyżey, przylewaiąc do nich trochy oleiu lnianego — daway proszku czarnego *Aethiops animalis*, lub *Annodynu*, lub krew puść z ręki.

Moczu zatrzymanie. Położywszy Pacyentkę na wznak, krzyżem nisko, a zadem wysoko, niechay sobie kolana do gory postawiwszy, zwolna macicę z płodem rękami po brzuchu smaruiąc z pęcherza usuwa —. Możesz wprawić wpokrowiec maciczny. Pierścień maciczny

Ies-

Pesum — niechay ciężarna serwatkę piia.

Moczu płynienie. Podwiąż wielką gębkę pod członki wstydliwe, odeymuy, wyciskay, i znowu podkładay — w nocy niechay głowa, i zadek leżą wyżey, a krzyże niżey.

Krwi płynienie. A ztąd niebespieczeństwo poronienia — Kobietom krwistym często, ale potrosze krwi z ręki upuszczay. Smaruy żywot oleykiem muszkatowym, z oleykiem glist ziemnych zmieszanym —. żywot chłodno utrzymuy — zmieszawszy 12 łotow Melissowey wody, z iednym łotem Essencyi Cynamonowey, co dwie godziny po łyżce stołowey zażywąy —. Zażyway czarny proszek z Winną solą *Cremor tartari* zwłaszcza czuiąc w sobie burzenie się krwi — piiay kwaskowate napoie, wprzod w nich rozpalone żelazo ugasiwszy —. Jeżeli się zbliżaią bole prawdziwe, a znaczne ku porodzeniu, iuż krwi

nie-

nieupuszczay, ale się zakrzątniey do odbierania dziecka.

Slepe złote żyły, i bol onych. Kobietom krwistym, upuszczay po trosze krwi z ręki, — okładay slazem w mleku słodkim, z trochą szafranu utartego, i z trochą gleyty utartey gotowanym — lub day Enemę z krwawniku ziela, i z dziewannowego kwiatu, w mleku, lub w wodzie gotowaną —. Daway czarny proszek, lub zamiast niego temperuiący, czyli uśmierzaiący proszek *Pulvis temperans*, lub krople Annodyou, *Liquor Annodyni mineralis*. Zamiast arbaty niechay piie kwiat bzowy z krwawnikiem, wrzącą wodą nalany, ktorych ziołek należy dosyć sypać.

Zbytecznie płynące złote żyły, czyli *Hemorhoidy*. Służy na wstrzymanie onych spoczynek —. częste krwi upuszczanie z ręki ale potrosze. — picie ziela krwawniku, rożanych listkow, bzowego kwiatu, iako też od skurek Pomarańczowych,

nie

nie wierzch, ale ſpodni bil wyrznięty, i zięczmieniem przegotowany, i inne rożne kwaſkowate napoie — Okładać żyły rożanemi liſtkami, z trochą hałunu w mleku gotowanemi, w ktorym rozpalone żelazo gaſzone było.

Z nosa zbyteczne krwi płynienie. Krwiſtym Kobietom krwi z ręki upuſzczenie, — proſto ſiedzenie, wyſokie podaſzek w łożku wyſłanie — zimney noſem wody ſarkanie — winnym octem czoła ocieranie — czarnego proſzku z winną ſolą zażywanie — Chłodne Enemy.

Krwawe wymioty. Częſte po trosze z ręki krwi upuſzczanie. — Częſte Enemy — Spolną maścią z oleykiem Muſzkatowym zmieſzaną żywota ſmarowanie — Proſzkow zażywanie w takowym razie bywa niebeſpieczne, lecz tęgie wygotowanie z krwawniku ziela, z bzowego kwiatu, z ziela babki, lub pſich ięzyczkow w ſerwatce gotowanych, picie, bardzo ſłuży — Annodynu za-

żywanie— Rumbarbarowy proſzek w ſerwatce wygotowawſzy pić aż zlaxuie— co gdy iuż uſtanie, pić wodę w ktorey potłuczone ſuche pomorańcze wygotowane były.

Nabrzmienie nog, i krwią żył nabiegnienie. Rozcieray dobrze żywot ſpolną maścią— Day bzowey arbaty, i wolno zlaxuy— Gdyby zaś zbytecznie nogi napuchać miały okładay ie rozmarynem i ſzałwiią, z trochą hałunu w czerwonym winie gotowaną.— Pomagaią też woreczki ſuche z tychże zioł z gorącym popiołem i prażoną ſolą przemieſzane, okładaiąc niemi— nabiegłe żyły, gdyby ſię popękać miały, okładay ie okowitką, napuł z wodą zmieſzaną, w ktorey wprzod dużo hałunu rozpuſzczonego było— gdyby ſię piekielny ogień miał przydać, lub wielkie zaognienie zpaleniem uczuć dawało, ubiy *Extractum Saturni* z oliwą na maść, ſmaruy tym mieyſca, a wlawſzy tegoż Extraktu w wodę, aż iak śmietana

tana

tana zbieleie, przylawſzy do tego trochy gorzałki, w ktorey kamfora była rozpuſzczana, maczay płaty, i po wierſzchu okładay.

Zlęknienie ſię, lub upadnienie. Służy ſpoczynek, proſzek uśmierzaiący, *Pulvis temperans*— Annodyn— Enemy.— Krwi upuſzczania, ſmarowanie oleykiem Muſzkatowym zgliśnym pomieſzawſzy.

Bole, kurcze Maciczne, Konwulſyie, i mdłości. Wſzyſtko to ſłuży co i na zalęknienie ſię— także ciepłe talerze na żywot przykładane— połknięcie na ſucho kamfory, iak ziarno grochowe— wąchanie tęgich rzeczy, to ieſt pizma, rogu, lub kopyta ſkrobanego, pierza, lub ſtarych podeſzew na węgle włożonych.

Na niespokoyność, burzenie ſię krwi, na Nerwowe niemocy, i na boiaźń poronienia. Kobietom delikatnym, zamiaſt częſtego krwi upu-

G ſzcza-

ſzczania, weś ćwierć łota z gruba utłuczonego Cynamonu, w kwartowym garczku, lub trochy więkſzym, pełnym wody mocno gotuy, potym przecedź, w ley w tę wodę puł ćwierci łota, lub trochy więcey kwaśnego *Elixieri Dippelii* osłodź cukrem, lub ſyropem do upodobania, piy zamiaſt innego napoiu, co dzień po tyle, aż ſię uſpokoi— kompiele z wody iak o Swiętym Janie chłodney.

Gorączka. Odwłocz połog ile możności krwi powolnym upuſzczaniem— Enemy z trochą ſalitry— arbata bzowego kwiatu, z ięczmienną tyzanną, i trochą ſalitry gotowana, ſokiem cytrynowym, lub octem winnym, lub ſolą winną dla kwaſku zaprawiona—. Proſzki uśmierzaiące.— ſmarowanie żywota, oleykiem Muſzkatowym na puł z gliſnym zmieſzanym— bawienie ſię na chłodnym i otwartym powietrzu, cienkie w łożku nakrywanie ſię— wſzelkich gorących, i wzmacnia-

ią-

łących lekarstw, iako też wina, i innych napoiow, ostrzegam cię unikay, bo przyleiesz oleiu do ognia.

Fluxyie, postrzykiwanie lub roza. Piiay bzowy kwiat, a wszelkich domowych gorących rzeczy wystrzegay się iak węża.

Kaszel katarowy. Tyzanna z ięczmienia gotowana z bzowym kwiatem — Podbiał, kwiat Malwy, kwiat Slazu wielkiego, Hanyż utarty, Cynamon pokruszony, razem gotowane przecedziwszy, osłodź, maiąc pragnienie, trochy kwaskowato sporządziwszy pić daway — Smaruy oleykiem Muszkatowym — Enemy z oleiem lnianym — w czasie nayteższego kaszlu, podwiąż zwolna ręcznikiem żywot.

Kaszel krwawy. Toż samo rob — krwi trochy upuść — Soli winney zażyway.

Zatwardzenie stolca, czyli Obstrukcya. Zapobiegay wcześnie, abyś

nigdy cztezdzieſtu ośmiu godzin ſtolca nieprzetrzymała—. Weś proſzku Rumbarbarowego ieden łot, Manny kalabryny dwa łoty, proszku winney ſoli pułtora, wley ná to wſzyſtko, puł kwarty wody gorącey, niechay tak moknie, potym wſyp w to puł fonta drobnych rozynkow, zagotuy wſzyſtko razem aż zgęſtnie, odſtawiwſzy wſyp w to utartego puł ćwierci łota Cynamonu, ile tedy razy zobaczyſz tego potrzebę, zawczaſu zażyway po dwie ſtołowe łyſzki— lub też weś Kwiatu brzoſkwiniowego, Kwiatu cierniowego, Kwiatu ružowego, każdego po garści, liścia Senesu bez ogonkow dwa, lub trzy łoty, ſkurek pomarańczowych, i Cynamonu po puł ćwierci łota wſzyſtko to drobno utłukſzy wymieſzay, wpotrzebie bierz po troſze, wrzącą wodą zaley, lecz niegotuy, nakryi gdy wymoknie dobrze, zamiaſt arbaty zażyway— Enemy z kwiatu rumiankowego, z otrąb, z trochą

ſoli

soli i oleiu lnianego— rozcieranie na sucho żywota— wszelkich zbyt mocnych, i gwałtownych rzeczy wystrzegay się— pamiętay, iż czym lepszy miewasz apetyt do iadła, i bliżey się połogu zbliżasz, byś tym otwarszy i czystszy żołądek utrzymywała, tym oddalisz od siebie wiele złego przytrafić ci się mogącego,

Biegunka, i krwawa dysenterya. Nayprzod rozpuść manny Kalabryny, trzy, lub cztyry łoty w mleku, lub w kawie, przecedziwszy wypiy— potym day Enemę znożek baranich, z makowemi główkami pokruszonemi, i z rumiankiem gotowanych— Napoy ma być tyzanna ięczmienna, lub bzowy kwiat, w ktorych napoiach wiele gumy Arabskiey rozpuścić potrzeba, przydawszy trochy Cynamonu, i kilkokrotnie rozpalone żelazo w nim ugasiwszy, daway pić Pacyentce— proszek Kaskarylli, z proszkiem rumbarbarowym, dwa,

lub trzy razy na dzień brać można po małey łyżecze od kawy. Smarowanie z Muſzkatowego i z Gliſnego Oleyku— uſtawnemu bieganiu na ſtolec, i zawodnemu nadymaniu ſię, zapobieżyſz naparzaniem ſtolca, z ziela Szaleiu w wodzie gotowanego ſiedząc nad iego parą— lub okładay ſtolec Szałwią z dziewanuowym kwiatem, i ſzafranem w mleku gotowanym— niezatykay ſtolcow, niezatrzymuy ich niczym nagle, bo śmierć—. uważay, czyli ta biegunka niebędzie cholerycznę, czyli zapalaiącą, lub gangrenowatą, albo też zgniłą, boby inakſzego leczenia ſpoſobu wyciągały, to ieſt kwaskow, kleykow, i owocow ſoczyſtych, a zresztą do Doktora.

Żołądka słabość, i nadymanie wiatrami, krople żołądkowe gorzkie, lub krople Angielſkie, w winie zażyway.

Upławy białe zbyteczne, ale dobrotliwe. Dla tego ie nazywam dobro-

brotliwemi, że niepochodzą z rzerzączki, czyli z trypru, bo takowe upławy z rzerzączki pochodzęce, bywąią iadowitemi— wolne laxowanie— proszek Chiny— napoy zwygotowanych w wodzie niedoyrzałych Pomarańczy— *Na upławy nieczyste, czyli iadowite.* Napoy tęgi z drzewa iałowcowego, z korzenia psinek wodnych czerwowonych, czyli Gliśniku. *Radix dulcamaræ*, z korzenia łopionowego, i z owsianego kleyku wygotowany, razem wymieszany i obsito cały czas używany.

Sposob robienia spolney maści. Weś świeżey Mienty, Szałwii, Rozmarynu, Maieranku, Rumianku, każdego po mierney garści, glist ziemnych żywych, i iagod Jałowcowych zielonych po cztyry łoty, utłucz to wszystko, lub uwierć razem, wyłoż wgliniany tygiel, przyłoż świżego niesolonego masła pułtora funta, gotuy wolnym ogniem, aż wilgoć zupełnie wyparuie,

ruie, lecz nie ſpal, odiąwſzy, gorąco wyciśniy, czyli wypraſuy przez płutno, ile tylko być może, a będzieſz miał *Spolną ċzyli Maciczną maść.*

Kuracya i dozor Rodzących.

Przed zlężeniem, niezaniedbuy zatwardzenie ſtolca Enemą, z ciepłey wody, Oleiu lnianego, i ſoli ſporządzoną wyprowadzić— o czym maſz więcey, pod *zatwardzeniem ſtolca ciężarnych.*

Bole fałszywe. Upuſzczenie z ręki krwi Kobiecie krwiſtey—. proſzek uśmierzaiący— Annodyn— Arbata rumiankowa, Enema, i naparzanie z rumianku— ſpolna maść z Bobkowym oleykiem wymieſzane— zbytecznie dotkliwym i boleiącym, ſłużyć może Arbata z ſuchych makowych głowek ugotowana—.

Sla-

Słabe, czyli niedostarczaiące bole. Rob to wszystko, iak przy fałszywych bolach—. Ieżeli niebędzie żadnego płynienia krwi, lub zaognienia macicy, ani też przewrotnego położenia dziecka w macicy, lub inney iakowey przeszkody, tedy weś oleyku Kwiatu muszkatowego, i Annodynu, oboyga zarowno zmieszawszy, day rodzącey, raz, lub dwa, po 12 lub po 16 kropli na cukrze, lub w rosole—. Strzeż się wszelkich rzeczy wypędzaiących.

Krwotok, czyli krwi płynienie. Możesz w takowym razie przyśpieszyć połog, rozdarciem wodney błony, lekim, i wolnym posiąganiem się po dziecko— sprowadzeniem bolow rozcieraniem, i rozszerzeniem uścia macicznego, iako też odpychaniem kości kuprowey—. Day Essencyi Cynamonowey, z wodą Melissową—. *patrz o ciężarnych*—. Proszek czarny, lub uśmierzaiący— Annodyn— kwaskowate

na-

napoie— a w oſtatnim iuż razie, i niebeſpieczeńſtwie upłynienia krwi, gotoy w winnym occie paięczynę, i chłodno nią okładay.

Womity gwałtowne. Daway proſzku uśmierzaiącego— Annodynu z wodą ziela międy, lub z wodą Cynamonową, i trochą rożowego Octu— przyłoż Oleyku ziela mienty, lub dryakwi na pempek— daway Enemy, ieżeli można, z reſztą patrzay *o zaognieniu macicznym.*

Konwulsyie, Morzyſko, Kurcze, i Pomieszanie rozumu. Jeżeli niebędą pochodzić z upłynienia krwi, to iey upuść krwiſtym kobietom—. Daway Enemy— ſmaroy żywot ſpolną maścią, Cięmię zaś, kark, i cały Krzyż ſmaruy oleykiem muſzkatowym, z oleykiem Maierankowym dyſtylowanym, zarowno zmieſzanym— daway proſzku uśmierzaiącego— Annodynu— tutay możeſz wybrać lekarſtwa ſłużące, pod Artykułem *o Zaognieniu*

ma-

macicy opiſane— Kobiety cierpiące ruptury, przepukliny, i kiſzki ſtolcowey wydymanie, podwięzuy, i utrzymuy iak możeſz, ſmaruy maścią, i oleykami, ſtaray ſię, by mogły leżący rodzić.

Kuracya i dozor Położnic.

Naypierwszą, i naygłownieyſzą zaſadą tey kuracyi być powinno, chłodne, i czyſte powietrze, iako tyż i pościel takoważ— żadnym ſpoſobem gorące potrawy, gorące napoie, i gorące lekarſtwa ſłużyć niemogą, ani też nagła odmiana wſzyſtkiego— wielka mierność wiedzeniu ma być zachowaną— umyſłu ſpokoyność— proſte i ſpokoyne na wznak leżenie.

Napoy dla Położnicy, Pyrż drobno uſiekany, z ięczmienną lub z owſianą, kaſzą, cienko, ale mocno na kliiek wygotowany i przecedzony— Ziele Meliſsa, z naſieniem cieciorki,

Semen c'ceris i zbzowym kwiatem gotowane— rosoły przez razowy chleb przebite, lub Cytrynowym sokiem kwaſkowato ſporządzone.

Podwiązanie żywota. Albo niepowinno być żadne, albo ieżeli bardzo obwiſa, ſzerokim ręcznikiem, z wolna i nie ciaſno uczynione.

Zatwardzenie w pierwszych ſześciu dniach. Nigdy dwudzieſtu cztérech godzin przechodzić niepowinno, ułatwiay go Enemą, lub czopkiem— w parę godzin po pologu niechay Położnica z uryną idzie.

Zaognione, i poranione części zewnętrzne. Gotuy maieranek w winie z maſłem, nim cieplo przez płutno okładay, a gdzie potrzebą wetchniey— Gdyby ſię pokrowiec maciczny miał zranić, ſtaray ſię go zaraz zagoić— w mleku ciepłym napoł z wodą zmieſzanym, letno maczay ſerwety, okładay części zbolałe— Gdyby bol w kuprze

przez

przez pomordowanie go, miał położnicy dokuczać, wetchnąwszy palec w otwor pośladka, ureguluy go rowno, Położnica niechay spokoynie leży, bol ią ominie.

Macicy wewnętrzne zranienie. Nakap na proszek Chiny kilka propli *Essentiæ galbani*, i często po małey łyżeczce od kawy, z chłodzącemi napoiami zażyway, z resztą patrzay *zaognienie macicy.*

Powtorne bole prawdziwe. Te czyszczenie sprawuią, napadać zwykły ze wszystkim, tak iak pierwsze do pologu, przeciwnie zaś fałszywe napadaią —. Bole prawdziwe powtorne, poskramiać się mogą, spolną maścią smarowaniem, i Enem dawaniem — fałszywe zaś uśmierzay, iak *kurcze maciczne*, okładaiąc chłodnym z pszennego chleba, z mąki *ex fœnu græco*, czyli nasienia Koziorozcowego, z mleka, z trochą szafranu, a wiela tłuczonych bobkow robionym —.

Mle-

Mleczna frebra. niezwykła przed trzecim dniem po połogu napadać, ktorey nad 24 godzin trwać niedopuszczay— Ieżeli będzie znacifkiem pokarmu w piersi, napadała, zażyway *napoiu dla Położnic służącego*,— zażyway proszku uśmierzaiącego— *Gorąca febra.* Ktora wcześniey zaczyna, dłużey trwa, bez napinania piersi, i innych dolegliwości, nienazywa się *mleczną febrą*, ale *gorącą*, ktorey albo obrażenie macicy, albo wielka nieczystość oney, albo gniiące plugastwo w kiszkach lub w żołądku przyczyną bywa.

Piersi. Utrzymuy ciepło, sucho, i mięko.

Mleko rozpędzisz. Wolnym piersi opasywaniem czyli ściąganiem— rozcieray Oleykiem Bobkowym z Kanforą umieszanym— przykładay lniane płaty Kanforą dobrze natarte— Okładay utartym zielem żurawie nożki *Geranium roberti* nazwanym— przykładay pla-

ſter z Melilotowey maści— lub *Emplas: de ſpermate Cœti* z Kamforą umieſzawſzy— bardzo ſkuteczna papka z korzeni pietruſzki drobno pokraianych ugotowana, na ſerwecie grubo rozmaſzczona, pod obydwie pachy, aż ku krzyżom położona—. Wikt ſzczupły, napoy z bzowego kwiatu— utrzymywanie regularne czyſzczenia, i ſtolca.

Gruczoły i węzły twarde w piersiach. O tych patrzay w Artykule ciężarney. *Bol pierſi i guzy*— Utrzymuy czyſzczenie—. Okładay ciepło papką, z mąki Koziorożcowey, w mleku ſłodkim, z ſkrobanym mydłem, z trochą ſzafranu i kamfory gotowaną, z wielką pilnością odgrzewaiąc i doglądaiąc— świży Plaſter *de Cicuta, i de Meliloto.* Korżenie pietruſzczane z wodą, lub z mlekiem gotowane, rozcierane i przykładane—. *Ruża na pierſiach*, też ſame lekarſtwa— lub dwa woreczki kwiatem bzowym

wym napełnione, wodą z wygotowanego bzowego kwiatu gorąco naparżone, wyciśnione na przemiany ciepło przykładay.

Pamiętay sobie, Że niektore ciała plastrow zcierpieć niemogą— gdyby się zaognienie po trzech dniach powiększać miało, przyśpieszay zebranie się otoku, wiedno mieysce chłodnym okładaniem, lecz bez kamfory, lub zamiast niego, użyi *Enpl: diachylon cum gummatibus*) *Otwor otokowi* przyśpieszay, przykładaniem Cybuli w popiele pieczoney, z praśnym miodem umieszawszy, ciepło spod zaiątrzenia okładaiąc— Uzuy chleba z masłem, położ na talerzu, rownież tyla weś kozich bobkow świżych, wymieszay, i ciepło przykładay— przepęknięte zebranie, czyli wrzod, wyczyszczay *Ungvento digestivo*, a-to na bardzo małych, i miękich fleytuszkach, zagoy Balsamem.

Mle-

Mleka przenieſienie ſię. Przytrafiać ſię zwykło, zwłaſzcza tym, ktore pierſiami niekarmią— że mleko błądzące zbiega ſię do Macicy, ktorego znaki takowe bywaią, iakowe przy zaognieniu macicznym poſtrzegamy, przeto pierſi w cale opadłe pokazuią ſię— Krwi upuſzczenie w takowym razie ieſt śmiertelne— day Kamfory z proſzkiem Chiny, a napoy zrob z Migdałowego mleka w przod rozpuściwſzy w nim Kamfory z Salitrą— daway codziennie po dwie Enemy, w ktorych po ćwierci łota Kamfory, i po puł łota Arabſkiey gumy rozpuſzczono być ma, ktore Pacyentka, iako naydłużey w ſobie utrzymywać powinna— O tenże ſam czas papkowate okładanie z ośrodki chleba, z mąki kozioroż-cowey, z kwiecia pochmurnikowego *Flores arnicæ* z trochą ſzafranu i kamfory w mleku ugotowawſzy, ſzeroko na ſerwecie rozgarnąwſzy

cały żywot od kości pierſiowey, aż do członkow wſtydliwych obłoż, a gdy ſtygnąć zacznie, maiąc takoweż drugie iuż gotowe okładanie, tamto odeymiesz, a świże ciepłe, ale niegorące przyłożyſz, co robić maſz bez uſtannie, aż ſię polepſzy — gdyby ſię takowe mleka przenieſienie niedo macicy udało, ale *na mózg miało zucić*, co poznaſz z cięſzkiego bolu głowy, ogłuſzenia, zawrotu, pomieſzania zmyſłow, ſtrzykania, i z opadłych pierſi — toż ſamo iako nayprędzey czyń, i używay, przy wolnym laxowaniu, baniek ſiekanych, i pryſzczow ſtawianiu, częſtym a chłodnym nog moczeniu, pierſi naparzaniu, i ſaniem z nich mleka odciąganiu —. Rzucili ſię mleko gdzie na inne zewnętrzne mieyſce, odgrzeway go chłodnym bez kamfory, aż ſię rozeydzie lub zbierze.

Brodawki u pierſi zranione, lub popękane. Zrob z utartey krydy, z wodką maſtyxową rozrobioney, ni-

niby czapeczki, i wſadź na brodawki przywiązawſzy— Zrob maści z Iarzęcego woſku z Oliwą— Weś cybulkę białey Lilii, uſiekay ią drobno z żułtkiem twardo gotowanym, włoż w tygiel, przyłoż masła, uſmarz mocno, wyimiy, przez ſzmatkę mocno wyciś, w puść kilka kropli rożaney wody, wymieſzawſzy iak maść przykładay—; Cukier kanar przy ſtoczku na cynowy talerz z topiony, w piwnicy dla dobrowolnego rozpuſzczenia ſię trzymany, zamiaſt maści ſłuży.

Mleka niedostatek. Gdy będzie bez gorączki; lub innéy niemocy: Uſiekay Kminu z zielem, z korzeniami i znaſieniem, uſiekay kopru ogrodowego i trybuli, gotoy w piwie, w wodzie, lub w ſerwatce, niechay piie obfito.

Czyszczenie położne. Niewiaſty zdrowe, przez pierwſze tylko pułgodziny, wielkie czyſzczenie miewać zwykły, przez naſtępuiącą godzinę iuż mnieyſze, a daley iuż

tylko kroplami ściekaiące — aż do mleczney febry, między trzecim i czwartym dniem, powinno być czerwone, potym żułte, a nakoniec białe —. U wielu Niewiast po mleczney febrze, zwykło się znowu czerwone pokazywać, potym żułknąć, a nakoniec bieleć — o zbytecznym iego odchodzeniu, lub niedostatecznym, można się miarmiarkować, po czyszczeniu miesięcznym, iak to, bywać zwykło, obsito, lub skąpo, tak też podobnie i tamto będzie —. Częstokroć zastępuie iego mieysce dobrotliwa biegunka, lub nieustanne ciała parowanie *transpiratio*, bez naymnieyszego z tąd zdrowia uszczerbku, — *Wstrzymane czyszczenia*. Upuść krwi ieżeli iey widzisz obsitość — piy mocny *napoy dla Położnicy*, z wielą bzowych kwiatow, a nie wielą pochmurnego ziela — piiay polewki z trybulą — bierz wiele Elenem zrobionych znapoiu dla położnic, z rumiankiem, z pochmurnym kwia-

kwiatem, i oleiem ſporządzonych. Smaruy i rozcieray ſpolną i slazową maścią—. Okładay papką, pod Gruczołami i węzłami w pierſiach opiſaną, kładąc ſamym ſpodem tego okładania, rozparzone pochmurnikowe kwiatki, by na ſpod brzucha przypadały—. Gdyby ſię miała gorączka przydać, bierz kiedy niekiedy po małey łyżecze od kawy, profzku z raczych oczow preparowanego, w łyżce ſtołowey winnego octu niezbyt tęgiego, zamąciwſzy—. Bierz proszek uśmierzaiący, napoie, i polewki kwaſkowate — doday Salitry do Enem— chociażbyś tym nieſprowadził czyſzczenia, to zapobieżyſz wſzelkim przyſzłym, mogącym ztąd wyniknąć chorobom— Strzez ſię wſzelkich pędzących, i gorących rzeczy iak powietrza—. *Zbyteczne czyszczenie czyli krwotok*, nawet po lekich połogach, bywa niebeſpiecznym, ſposoby leczenia go, ſą opiſane pod

krwi

krwi płynieniem ciężarnych— wszelako wystrzegay się nagłego zatrzymania— maczay chusty w occie napuł z wodą mieszanym, niemi chłodno żywot okładay— rozpuść koperwasu żelaznego w wodzie, umaczay w niey płat, i głęboko w macicę wetchniy— gotuy paięczynę w occie, i chłodno nią żywot okładay— *gdyby zaś długo zastanowić się krew niechciała*, nakray niedoyrzałych Pomarańczy drobno, gotuy w wodzie, ugaś wniey kilkarazy rozpalone żelazo, ostudziwszy wypiy codzień filżanek kilka— Gdyby cię bole miały napastować, niechay położny Cyrulik, lub takowaź kobieta, w puści w macicę rękę, i dobędzie z niey kawałek, co się trafiać zwykło, pozostałego mieysca, ktore przyczyną tego krwotoku być może— przyspiesz skurczenie się macicy, lekim smarowaniem, czyli raczey głaskaniem żywota.

Zao-

Zaognienie ſię macicy. Pierwszym znakiem bywać zwykła, mocna gorączka, nieuſtanny bol pod pępkiem, zatrzymanie ſię mieſięcznego czyſzczenia, ſpinanie żywota, twarde i nabrzmiałe uście maciczne wraz z częściami zewnętrznemi, zatrzymywanie ſię moczu i ſtolca, pokazuiąca ſię plama czerwona, od dołu brzucha, aż do pępka zaymuiąca, ktora potym czernieie, daley naſtępuią wymioty, łamania, kurcze, ſtrzykania, konwulſyie i ſzaleńſtwo— Ratuy upuſzczaniem krwi ieżeli iey będzie nadto— *Napoy położny* z wielą kwiatu bzowego, bardzo kwasno dawany—. Wiela Enem z rozpuſzczoną kamforą, ſalitrą, i oleiem— proſzek czarny, lub uśmierzaiący, i po kropli 20 *Eſsentiæ galbani*, w ocet napuł z przaśnym miodem zmieſzany wpuściwſzy—. Okładanie papkowate żywota, patrzay *wſtrzymanie czyszczenia*— ſmaroy maścią z Oleykiem rumiankowym, z oley-

kiem

kiem gliśnym i z kamforą umieſzawszy— patrzay *Mleka przenieſienie ſię.*

Gorączka, zwylania ſię żułci po kiszkach— umiey ozeznać tę chorobę od *zaognienia macicznego* po tych znakach: Gorzkie odrzucanie ſię, i wymioty, lub ſtolce żołci pełne, bol głowy na przodku, z nieuſtannym bolem około pempka, napięty żywot, nieregularne czyſzczenie—. Strzeż ſię krwi upuſzczać— ale day powideł tamaryndowych z winną ſolą, w ſłodkiey ſerwatce, aż Pacyentkę zlaxuią— daway Enemy—, papkowate okładanie—, ſmarowanie—, patrzay *zaognienie maciczne.*

Pełocie i Fryźle położone. Przytrafiać ſię zwykły, i bywaią niebeſpiecznemi, a to nayczęściey ze zbytecznego ciepła w pościeli, lub w izbach, z zaduchu, z nieprzewietrzania izb, z nieodmieniania bielizny, z gorących potraw, napoiow, lub lekarſtw—. Służy na to zwol-

na

na otwieranie izb— używanie rzeczy chłodnych, i czystość—, zażywanie w obfitości proszku Chiny, i chłodzących mixtur, *cum spiritu minderi* mieszanych—, nagle ginące petocie, utrzymuy, tartą gorczyczą z rozczyną chlebową, na podeszwy przykładaiąc— lub tęgim chrzanem z octem tamże przykładanym.

Mieysce pozostałe gniiące. Płocz macicę sikawką, czyli sprycą, po trzy, lub po cztyry razy na dzień, dekoktem z kwiatu dziewanny, z kwiatu rumianku, z korzeni slazowych, z trochą szafranu w mleku gotowanych, i przecedzonych—, z tegoż samego daway Enemy— smaruy slazową maścią—, komp chłodno —, daway wiela proszku Chiny— patrzay *Macicy wewnętrzne zranienie*— wiela kwaskowatego napoiu— nieomieszkuy pożytkować z odzywaiących się małych rodzących bolow.

Bie-

Biegunka Dyſsenterya. Ma być w tym razie za pożyteczną miana, dopoki nie zniſzczy ſił Położnicy, co gdyby naſtępowało — day *Napoy położny* z wielą gumy Arabſkiey rozpuſzczony, z wielą kwiatu bzowego, i kilkokrotnym rozpalonego żelaza ugaſzeniem — wiela Enem z nożek baranich, z gummą arabſką, z rumiankiem, i z maſtyxem w wodzie gotowanych — ſpolna maść z oleykiem muſzkatowym —. Serwety ciepło maſtyxem nakadzane, *od gorączki w tym razie* ſłużą preparowane racze oczy z octem — będzieli dyſenteria z gniewu, czyli ze złości pochodziela, lub z zaziębienia ſię, lub też z obiadania ſię zbytecznego, to patrzay: *o biegun e i dyſenteryi ciężarnych.*

Parcie z bolami. Potrzeba ie umieć rozeznawać, od powtornych rodzenia bolow — naparzay mlekiem ſłodkim z ſzafranem gotowanym — ſmaruy rumiankowym i glinym oleykiem — Krople annody-

nu i uśmierzaiący proszek— Lukrecyi korzenie, ſłodko bardzo z Anyzkiem i z Miętką wygotowane— *ieżeli parcie z biegunką*: patrzay toż ſamo co ſię wyżey mowiło.

Zatrzymanie się moczu. Jeżeli niebędzie pochodziło z opadnienia macicznego, tedy naparżania, lub kompiele mleczne— Jeżeli z zaognienia ſię pod brzuſza i grobli, nanichże poſtawienie kilku, lub kilkunaſtu piiawek ſłuży—Enemy oleiowate—ſmarowania— proſzek preparowanych raczych oczu z octem— Annodyn— z reſztą patrzay *zaognione części.*

Nieutrzymanie moczu. Jeżeli niebędzie pochodziło z rozdarcia ſię ſzyi pęcherżowey, tedy patrzay: *zaognione części.*

Morzyſka, Kurcze, Spazmy, Konwulsye, i rożne bole, patrzay: *Morzyſka i Kurcze, rodzącey.*

Slepe złote żyły, patrzay *u ciężarnych.*

Bia-

Białe upławy, iako też *zbyteczne poty po połogu*, bez inſzey dolegliwości, i bez zbierania pierſi pokarmem, gdy go niepotrzeba— Gotuy ſzałwiią ſypiąc iey wiela by była tęga, w wodzie, lub w winie, i piy.

Puszczanie krwi. Niepowinno być czynione ze zwyczaiu, ani też za każdym zburzeniem ſię oney, lub mocnym pulſem, lecz z potrzeby— przed rodzeniem puſzczaiąc, nie nadto puſzczać potrzeba— w połogu zaś leżącey niepuszczay, tylko w gwałtowney potrzebie.

Dyeta, czyli mierne wiktowanie ſię. Pamiętay że zbytkuiąc na krok tylko ſtoisz od poronienia— a w połogu leżąc, masz ſię zachować iakbyś cięſzko zranioną i zchorzałą była.

Kura-

Kuracya i dozor, Dzieci świeżo urodzonych.

Swieżo narodzone. W przod niżeli im pempki powiążesz wygarniy im palcem ſzarą nieczyſtość z gęby, ktorą napełnione miewaią— opatrz, czyli ięzyka niemaią węzdziełkiem przyroſłego, co gdybyś poſtrzegł, oſtrożnie małemi nożyczkami przeſtrzygniy— Ciemię im nakryi i ſtrzeż go—. Obmywaiąc wſzędy obeyrzyi. czyli pośladka niema zroſłego, czyli członka ktorego złomanego, lub w czaſie połogu wywinionego, co gdyby być miało, naciągniey, ułoż i opatrz— przelaxuy ie kilka razy, aż ſzarzyzna z nich w cale wyidzie, to ieſt Rumbarbarowym, na poł z Cykoryowym ulipkiem— lub rozpuſzczoną manną kalabryną— lub weś mydła Weneckiego, iak duży laſkowy orzech, rozetrzey go i ubiy z żołtkiem iednym, daway dziecku co dwie, lub co trzy

go-

godziny, po pełney łyżeczcze od kawy — na popiíanie przez pierwſze dwadzieścia cztyry godzin, daway im wodę cukrem ſłodzoną, lub ſłodką ſerwatkę.

Słabym, poduszonym, z ſiniałym, martwym prawie, i nieoddychaiącym — Upuść z pempkowego ſłaka łyſzkę iednę lub dwie krwi — komp ie ciepło w wodzie na poł z winem zmieſzaney, długo ie w niey trzymaiąc — rozcieray a zwłaſzcza pod podeszwami — trzymay im, to ieſt tęgie lotne rzeczy, ſpiritus pod nosem, możeſz trochy z winem w uſta w puścić — nadymay im uſta czyſtą parą; nos w przod ścisnąwſzy — nadmiy im w poślądek dymu tytuniowego — pobudź w nich wymioty — ściſkay im pierſi, i puſzczay ie nazad znagła — wſzyſtko to powtarzay chociażby przez kilka godzin, że ci ſię zaraz nieudaie, nieprzeto teſkniy ſobie w robocie — gdy ſda znaki życia, wzmacniay go, ſmaruiąc mu ciemię, i nado-

łek

łek w pierśiach, Muszkatowym i maieronkowym oleykiem— tychże oleykow po parze kropel możesz dać w winie napuł z wodą cukrem osłodzoney— podobnymże sposobem trzyźwić możesz, z iakieykolwiek inszey przyczyny zmartwiałe.

Pogniecenie w czaśie rodzenia. Gotuy maieranek z szałwiią w winie, masła dodawszy okładay— gdyby były śince, lub krwią podbiegłe mieysca, toż samo służy, z przydaniem trochy soli ordynaryiney.

Powiiaiąc niesciśkay. W czystą ie obwiń bieliznę—! niekładź ich zawdy na wznak, ale raz na ten a drugi zaz na ow bok kłaść ie możesz— nie noś ie zawdy na iedney ręce, niekładź ie ku światłu bokiem, albo tyłem głowy— nie miewąy ich na noc przy sobie w łoszku— niechay kołyska leko się kołyse nie iak stępa— chłodno ie komp— ieżeli im musisz konie-

czni[e]

cznie dawać węzełki do sania, day z biſzkoktow, lub z białego chleba, z trochą cukru i anyſzku utartego, w ſłodkim mleku umieſzanego, a nie w gębie użutego.

Napoy dziecinny. Skrobany rog Jeleni, ſiekany pyrż, ſiekane lukrecyowe korzenie, z trochą anyżku w wodzie ugotowawſzy —, *w niedoſtatku pokarmu* daway krowiego, lub koziego mleka, napoł z tym napoiem pomieſzanego — Papek ſię wyſtrzegay ile możeſz, zwłaſzcza z początku, potym zwolna i po troſze, ktorą robić naylepiey z dobrze wypieczoney bułeczki, lecz ieſzcze lepiey z drobnych tatarczanych krupek.

Zatwardzenie Enemy z mleka i cukru — czopki z cienkiego kawałka świcy, w oleiu umaczanego — manna rozpuſzczona — ſmaruy żywot.

Biegunka. Strzeż ſię iey w cześnie zatrzymywać, przelaxuy w przod, Rumbarbarowym, lub Man-

Manny ulipkiem— day Enemę— potym dopiero nasmaruy płateczek dryakwią, przyłoż na pempek— lub smaruy oleykiem Muszkatowym— nakoniec day mu wypić trochy tartego cynamonu, z rozpuszczoną w wodzie gummą arabską— miey baczenie na krycie się iakowey wysypaney osutki— pamiętay na *kwas w żołądku*— biegunce na *zęby* w niwczym nieprzeszkadzay, ktora gdyby miała być zbyteczną ugotuy makuwek w wodzie, osłodź i day pić, nie mow że to niebespieczne lekarstwo, bo i wina nadto piiać iest niebespieczno.

Kwas w żołądku. Dzieci wszystkie bywaią do niego skłonne, ktory poznasz: z kwaśnego oddechu dziecka, z stolcow iego kwasem oddaiących, że stolcow zielonych, lub by ziaiami ubitych— day Mamce zażyć *Magnesiae albae* dwa łoty— uskrob żułtości z skurek Pomorań-

czowych, utłucz kminu z cukrem, każdego zarowno, daway po 4 lub po 5 razy na dzień, po małey łyżeczce od kawy — albo day iey na czczo zrana takowąż łyżeczkę, utartego potażiu z wodą — dziecku day galarety z rogu ieleniego gotowaney — lub rosołku żułtkiem zabitego — możesz i dziecku nakoniec noża dać kilka razy na dzień teyże magnezyi proszku — lub utartego mydła weneckiego z żułtkiem i rumbarbarowym ulipkiem umieszanego.

Morzyska i rznięcia. Służą na nie, pod kwasem opisane sposoby — zatwardzenia uprzątniesz Enemami z rumianku z trochą anyżku gotowanemi — smaruy oleykiem glisnym z Anyżkowym, na puł mieszanym — okładay materacykami ciepłemi, z rumianku, mienty, szafranu, i kminu włoskiego robionemi — day zażywać proszku uśmierzaiącego, a w nagłey potrzebie świżego oleyku migdałowego, z tro-

trochą gummy w wodzie miętczaney rozpuszczoney, biorąc każdego po łocie, przydawszy potażu iak grochowe ziarno z żułtkiem ubitego, razem to wszystko w kupę zmieszawszy, daway po kilka razy na dzień, po dwie małe łyżeczki od kawy—. ieżeliby miało pochodzić od wpędzoney nazad osutki, patrzay o tym niżey—. Pamiętay obeyrzeć dziecko, czyli gdzie niema śpilki, trzaski, robactwa, wszy, lub czyli to morzysko niepochodzi zmiedzianego naczynia.

Konwulsyie, Kurcze, czyli Wielka choroba. Enemy z trochą pizma— proszek uśmierzaiący— smarowanie ciemienia muszkatowym, oleykiem— pomniey o zatwardzeniu, o kwasie, o morzysku, o chowaiących się lub trwaiących osutkach, o zębach, i o robakach.

Wywioty. Pomniy na kwas, zatwardzenie, i inne wzwyż wzmiankowane— ieżeli *z słabości żołądka* proszek Cynamonowy z ulipkiem

rumbarbarowym— powierzchownie przyłoż płateczek dryakwią ſmarowany, ieżeli będą pochodzić *ze swądu ogniowego.* wynioſſzy na świeże powietrze, ſmaroy czoło rożanym, lub winnym mocnym octem.

Ostrość chumorow, obsypanie, i wypieranie. Mieſzay z napoiem dziecinnym, wygotowanie z drzewa iałowcowego ſkrobanego, i z korzeni Sarsaparylli ſiekanych— gotuy kawę z upaloney żołądzi mieſzay z mlekiem, oſłodź, i day pić— mieſzay z papką ktorą ieść daieſz, proſzek preparowanych raczych oczu, proſzek magnezyi, z z trochą proſzku rumbarbarowego. możeſz mieſzać i proszek Sarſaparylli, ale go wiele ſypać należy— *ſtrzeż ſię zasypywać* bleywaſem, chyba to w oſtatniey potrzebie, lepſzy proſzek z upaloney żołądzi.

Osutki i wyrzucanie. Zwłaſzcza po głowie wyſtrzegay ſię z wirſzchu czym zaſypywać, i nazad wganiać—

niać— ale czyść wewnątrz— *nazad kryiące się* lub z pod skury niechcące wychodzić, obłoż skrobanym mydłem, z rożczyną chlebową— daway pić bzowy kwiat, tak dziecku, iako też i mamce.

Zatrzymanie się moczu. Daway pić sok trybuli— Enemy z oleiem— papkowate okładania, z pieczoną cybulą wymieszane, na pęcherz przykładane— pamiętay na kwas.

Nudność, lub ściskanie serca. Rozcieray boki pod żebrami— daway Enemy z anyszkiem— trzey żułtością o cukier Cytryny świże, zeskrobawszy, w ciepłey wodzie rozpuść proszek gummy arabskiey, zmieszay wszystko razem, daway często łyżeczkami.

Pleśń biała w gębach. Płucz winem z wodą, w ktorym szałwiia gotowaną była— potym smaruy rożanym miodkiem, w ktorym trochy soli rozpuścisz— niechay iada poleweczkę z rożcieraney marchwi,

z ro-

z rożanym miodkiem ſporządzoną— pamiętay na *oſtrość chumorow*, w gwałtowney potrzebie możeſz na kark i na nogi przyłożyć Rumienniki *ſinapſismos* z rozczyny chlebowey, i z mąki gorczyczney robione — Mamce day Magnezyi i potaziu, iak maſz pod *kwasem*— pamiętay ſtrony mamki, o nieczyſtych białych upławach.

Zabka pod ięzykiem. Smaruy rożanym miodkiem z ſolą rozpuſzczonym— wewnątrz day zażywać, co maſz pod *oſtroscią chumorow.*

Zaiady w kątach uſt. Nacieray ie, i płocz ſolą w mleku na puł z wodą rozpuſzczaną — z reſztą patrzay *oſtrość chumorow.*

Nabrzmiały ięzyk, zawałki pod szyią, i ięzyczek. Przyłoż na kark rumiennik z gorczycy i rozczyny chlebowey robiony— piy wygotowanie mocne z bzowych kwiatkow z żułtkiem ubite— w uſtach zaś rożany miodek, z ſmietanką i z ſzafra-

franem zmieszany, często trzymuy.

Zatkanie nozdrzy. Utrzyi maieranku na proch, poley gorącym masłem, smaruy tym nos zwierzchu, i wewnątrz.

Kaszel z wymiotami z żołądka pochodzący, patrzay *wymioty.*

Kaszel z kataru i sapka. Tęgie wygotowanie bzowych kwiatków z anyżkiem i z trochą cynamonu, day pić, a czasami laxuy—. Smaruy piersi i podeszwy rozpuszczonym kozłowym łoiem, lub gęsią tłustością.

Duszność czyli dychawica. Tak bez gorączki, iako też i z gorączką— weś *tartari Emetici* iedno grano, rozpuść go w filżance wody, daway po łyzce bez popiiania, aż wolne wymioty sprawi, powtarzay to co trzeci dzień, ieżeliby dobrowolne wymioty niemiały nastąpić— day codziennie po iedney, lub po dwie enemy, z kwiecia rumiankowego, i z ćwiercią łota korzenia

zie-

ziela kozłek zwanego *Valeriana*, w wodzie w ktorey w przod 12. granow, czarciego gowna *assa fœtida*, z zoitkiem rozpuszczonego było ugotowaną— ieżeli będzie żołądek zbytecznie delikatnym przyłóż na pempek dryakwi— podeszwy smaruy, pieczoną cybulą, z sadłem niesolonym wymieszaną— na wzmocnienie używay proszku chiny z winem.

Katar duszący, i rzężenie w piersiach. Opatruy iak *duszność*, i iak *słabe i martwe prawie.*

Prostey kiszki wydęcie. Gotuy liście dębowe w wodzie, tym naparzay— nakadzay mastyxem— wpraw i podwiąż— stolec wolny utrzymuy— siadłszy na stolcu niedotykay się ziemi nogami— nadymania się wystrzegay.

Robaki glisty. Wybierz samego czystego Cytwarowego nasienia gran 24 utrzyi na proszek, zmieszay z przaśnym miodem, day zażyć— daway często Enemy— daway

way na wymioty— patrzay *duſzność*, utrzyi czosnku z piołunem, przyłoż na pempek— *Na drobne robaki.* Rupie nazwane nayczęściey w ślepey kiszce znayduiące ſię, toż ſamo— Enema mleczna z czosnkiem gotowana, w ktorey to, ziarn czarciego gowna rozpuścić potrzeba.

Robacza gorączka. Weś oleyku ze ſłodkich migdałow dwie części, ſoku Cytrynowego iedną część, zmieszay z trochą cukru, zażyway codzień po kilka łyżek ſtołwych— *Cremor tartari* w trosze wody z czosnkiem utarty na, pępek przykładay.

Suchoty i wielki brzuch. Używaiąc kawy z żołądzi upiloney przez długi czas— każde iadło poſypuy, trochą muszkatowey gałki— laxuy częſto, ale zwolna, arbatą z Senesowych liści gotowaną— z rana codzień naczczo ſmaroy, i rozcieray mocno, bobkowym oleykiem.

Trawiąca gorączka z ſuchot. Kawa żołądziowa z większą połową śmietanki — codzień utrzyi z przaśnym miodem po 12. lub po 15. lub po 16 żywych robakow targanow, albo na ich mieyſce ſtonogow, i z rana na czczo pożyway — brzuch ſmaruy i rozcieray.

Owrzodowaciałe zawałki, nabrzmiałe gruczoły, zaſtrzały, i ſluſy. Przez długi czas, w żołądzianey kawie, codzień po ćwierci łota, utłuczonego drobno ſpisglasu mocno gotuy, przecedź i piey — z reſztą iak w ſuchotach.

Zułtaczka. Syrop rumbarbarowy z weneckim mydłem, o ktorym było wyżey — ſmarowanie —

Wodogłow, (Hydrocephalus.) Laxuy wiela — Materacyki ciepłe z prażoney ſoli, z iałowcowemi iagodami, wodką kamforową natrzepanemi okładay — nos częſto ucieray.

Ciężkie ſię zębow kłocie. Nacieray dziąſła częſto a pilnie maſłem

ſtem z przaśnym miodem mieſzanym — patrz *Bole i ſtrzykania* — żołądek utrzymuy Enemami otwarty, day pić arbatę z makowych głowek wygotowaną manną zatłodzoną.

Gorączka, lub rozpalenie. Day Mamce proſzku uśmierzaiącego — bzowey arbaty — day dziecku także to ſamo, day Enemy — przyłoż na podeſzwy rozczyny z octem — pamiętay o nieczyſtościach w żołądku, lub w kiſzkach.

KONIEC.

Zteyże Drukarni wyidzie

Nauka Cyrulicka krotko zebrana— Ktora wſzyſtkie początki, i kuracyie tey nauce właściwe, aż do oſtatniego iey Artykułu. w ſobie zawierać będzie—. Jako też dla wygody Cyrulikow w Chorągwiach ſłużących, *Przypadkow kilkadziesiąt*, rożnych ran, poſtrzałow, i ſkaleczenia z ſpoſobem kurowanie onychże znaydować ſię będzie—. Niemniey poda ſię ſpoſob piſania *Urzędowych Relacyi* w rożnych rán, potłuczeń lub śmierci przypadkach.

